

Economic Crisis and Budget Policies in Turkey: A Comparative Analysis in Terms of Fiscal Sustainability (1980-2018)

Mustafa Canbaz

mustafa_canbaz16@hotmail.com

Uludağ University, Bursa Turkey

ORCID: 0000-0003-0613-204X

JEL Code: E62, H60, G01, H20

Received: 10.06.2019

Revised: 19.10.2019

Accepted: 14.12.2019

Available Online: 21.12.2019

Abstract

The existence of political instability until 2000 led to the failure to implement the state-owned enterprise's privatization program and targeted development policies. The expansion of economic liberalization policies in Turkey has led to an increase in financial fragility. After the banking crisis occurred in 2001, IMF-based stability policies were implemented. Financial sustainability and discipline were ensured by the trust of global financial institutions and investors in economic policies between 2003-2008. The reasons and consequences of the global economic crisis in 2008 were focused on the effects of the crisis on Turkey, and as the effects of the crisis continued, the debt crisis in Europe slowed the flow of capital with the effect to Turkey in 2010. Fiscal policy implementations in Turkey from 2009 to 2018 will be evaluated on the effects of economic growth, inflation, and unemployment on the economy by considering public revenues, public expenditures, and short-term external debt data based on budget policies.

Keywords: fiscal policies, budget policies, financial crises, incentive policies

To cite this document

Canbaz, M., (2019). Economic Crisis and Budget Policies in Turkey: A Comparative Analysis in Terms of Fiscal Sustainability (1980-2018). Equinox, Journal of Economics, Business & Political Studies, 6 (3), 250-284

Türkiye'de Ekonomik Kriz ve Bütçe Politikaları: Mali Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz (1980-2018)

Öz

Türkiye'de ekonomik serbestleşme politikalarının yaygınlaşması finansal kırılganlaşmayı artırmıştır. 2001 yılında Türkiye'de bankacılık krizi ortaya çıkmıştır. 2003 yılında siyasi otorite değişiminden sonra IMF temelli istikrar politikaları uygulanmıştır. Güçlü Ekonomi Programı kapsamında enflasyonla mücadele, mali denge ve sürdürülebilirliğin sağlanması, kamu mali yönetiminde hesap verilebilirliğin sağlanması için 5018 sayılı kanun çıkarılmıştır. 2003-2008 döneminde ekonomi politikalarında küresel finans kuruluşları ve yatırımcıların güveni kazanılarak mali sürdürülebilirlik ve disiplinin sağlanmıştır. 2008 yılında küresel ekonomik krizin meydana gelmesinin nedenleri ve sonuçları Türkiye'ye etkileri üzerinde durulmuş ve etkileri devam ederken 2010 yılında Avrupa'da borç krizinin yaşanması Türkiye'ye sermaye akışını yavaşlatmıştır. Türkiye'de 2009-2018 yılları arasında maliye politikası uygulamalarını bütçe politikaları esas alınarak kamu gelirleri, kamu giderleri ve kısa vadeli dış borç verileri göz önüne alınarak ekonomideki büyüme, enflasyon ve işsizlik verileri üzerinden ekonomi üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: maliye politikaları, bütçe politikaları, finansal kriz, teşvik politikaları

1. Giriş

1980 yılında Neo Liberal ekonomi politikaların benimsenmesiyle birlikte ülke ekonomilerinde serbest ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Dünya ekonomik sisteminde yaşanan dönüşüm devletin ekonomiye müdahalesini sınırlandırmaya başlamıştır. Devletin ekonomideki payının sınırlandırılmasıyla birlikte ülke ekonomilerinin dünya ekonomilerine entegre edilmesi ve ülkeler arası rekabetin oluşmaması amacıyla uluslararası mali kurum ve kuruluşlar ticari politikaların belirlenmesinde daha etkin rol oynamaya başlamıştır. Bu kapsamda uluslararası mali kurum ve kuruluşların ülkeler arası ticari politikalarda haksız rekabetin oluşmaması için bir takım ticari politikalar belirlemişlerdir. Gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde serbest ekonomi politikaları tam manasıyla uygulanamamasının sonucunda finansal serbestleşme finansal derinleşmeye yol açmıştır. Türkiye’de 1980 yılında IMF İstikrar politikaları çerçevesinde serbest ekonomi politikalarını benimsemiş ancak politik istikrarsızlıklar, ekonomi politikalarında başarısızlıkları meydana getirmiş ve finansal kırılganlıkların zeminini hazırlamıştır.

2001 yılında yaşanan bankacılık krizi neticesinde IMF ile Stand By anlaşmasının imzalanması 2003 yılında siyasal iktidar değişimi ekonomi politikalarını IMF temelli Ortodoks İstikrar politikaları uygulamaya koymuştur. Ekonomide istikrar politikalarının sağlanması için enflasyonla mücadele edilmesine yönelik güçlü ekonomi politikalarını devreye girmiş bu kapsamda ekonomide iç talebin büyümesine yönelik genişleyici maliye politikaları uygulanmıştır. 2003 yılından 2008 yılına kadar ekonomide sürdürülebilir büyüme ve kalkınma politikaları başarıyla uygulanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde 2008 yılında mortgage (gayrimenkul) sektöründe meydana gelen ve diğer sektörlerle etki eden krizin sırasıyla Avrupa, gelişmekte olan ülkelere ve Türkiye’ye sirayet etmesiyle birlikte Türkiye’de kriz sürecinde toplam talep de daralma yaşanmış ancak finansal piyasalardaki türev ürünlerinin gelişmemiş olması krizin etkisinin sert bir şekilde yaşanmasını engellenmiştir. Krizden çıkış reçetesi olarak vergisel düzenlemelerle toplam talebin artırılarak üretim ve tüketim dinamikleri canlı tutulmuştur. Küresel ekonomik krizin etkilerinin yavaş yavaş bertaraf edilmeye çalışılırken 2010 yılında Avrupa’da borç krizinin yaşanmasıyla birlikte Türkiye ihracat kanallarını farklılaştırma yoluna gitmiştir. Kriz sürecinin atlatılmasından sonra Dünya’da ve Türkiye’de ekonomilerin dışa olan bağımlılığı azaltmak amacıyla yerli üretimi ve sanayiye desteklemek amaçlı teşvik politikalarına ağırlık vererek ticari korumacılık politikalarına yönlendirilmiştir. Ticari korumacılık politikaları ülke ekonomilerinde birbirlerine karşı gümrük duvarlarının örülmesine ticaret savaşlarının başlamasına yol açmış bu durum gelişmekte olan ülke ekonomilerine negatif bir şekilde yansımıştır. Ticaret savaşları neticesinde mega sermaye fonlarının uluslararası arenada güvenli liman arayışları yatırımcıları vergi cenneti

ülkelerine yada e-para (kripto) birimine yönlendirmiştir. Bu durum sermaye açısından sıkıntı yaşayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde döviz ihtiyacını artırarak ulusal para birimlerinin değer kaybetmesine ve finansal kırılganlıkları artırmıştır. 2008 küresel ekonomik kriz ve Avrupa'da borç krizinin yaşanmasından itibaren kısa vadeli dış borç stokunda yaşanan artış ve ticaret savaşları, coğrafi risk ortamının artması Türkiye'de ekonomik dalgalanmanın geleceğini göstermekteydi. Avrupa Borç Krizi'nden 2018 yılına kadar bütçe büyüklükleri, büyüme, işsizlik rakamlarında verilen değişiklikler tablolarda verilerek incelenmeye çalışılmıştır.

2. Ticari Korumacılık Politikaları, Devletin Ekonomiye Müdahalesi İle İlgili İktisadi Görüşler Ve Ekonomik Milliyetçilik

Ticari korumacılık politikaları devletlerin ulusal yatırımcıların uluslararası yatırımcılara karşı alınan önlemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke içinde kimi zaman üretimi mümkün olan ancak üretim miktarı talebi karşılamayan mal ve hizmetlerin dış ticaret kanalıyla etkileşim halinde bulunan başka bir ülkeden temin edilmesiyle karşımıza çıkarken ilgili kamu idaresinin ise bu durum karşısında ulusal üreticiyi üretime teşvik ederek yabancı üreticiye vergi koyarak fiyat artışını sağlayıp ürünlerinin rahatça tüketimine engel koymaktadır. Bu durum kimi zaman karşımıza vergi şeklinde çıkabileceği gibi kimi zaman ise ithalata sınırlamalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Aytekin ve Uçan,2018:853).

Merkantalizm Ortaçağ ve fizyokrasi dönemi arasında Avrupa Bölgesinde kabul gören iktisadi düşüncedir. Merkantalizm, sanayileşme ve ticareti ön plana alırken sömürgeciliğe ve değerli madenlere önem veren iktisadi düşüncede devletin ekonomiye müdahalesini savunmaktadır. Devletin ekonomik, siyasal ve sosyal problemler ortaya çıktığı zaman müdahale etmesi ve problemlerin ortadan kaldırılması amacıyla belirlenen iktisadi politikaların uygulanmasını savunmuşlardır (Tokatlıoğlu ve Selen,2017:46).

Fizyokratik iktisadi görüş göre devletin ekonomiye müdahale etmemesi savunulmuştur. Sanayi ve ticareti kısır bir faaliyet olarak görmüş üretimin ana kaynağının topraktan geldiğini savunmuşlardır (Öztopçu,2016:370). Fizyokratlara göre verginin toprağın safi gelirine dayalı olarak tek bir vergi sistemine dayalı vergileme anlayışını önermişlerdir. Aslında fizyokratların savunmuş olduğu iktisadi düşünce klasik iktisadi düşüncelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Tokatlıoğlu ve Selen:48-49).

Tarihsel perspektif açısından ticari korumacılık politikaları ticareti sıfır toplamlı bir oyun olarak görmektedir. Bunun sebebi bir devletin zenginleşmesinin bir devletin fakirleşmesiyle mümkün olacağını savunmuştur. Devletlerin ulusal ekonomilerini güçlendirmek amacıyla ihracatı teşvik etmiş, ithalata sınırlama koymuştur. Değerli madenlerin

miktarının artırılması ve ülkenin hazinesinde tutulmasını teşvik etmiştir. Uluslararası ticaretin hız kazanmasıyla birlikte rekabetin artmasının ekonomi ve politik sonuçlarını oluşturarak dış ticarete güçlü olan ülkeler güçsüz olan ülkeleri sömürgesi olarak görmüştür. Ülkeler askeri ve ekonomik gücünü artırabilmek amacıyla ticaret fazlası vererek sermaye ve değerli maden biriktirmesiyle gerçekleştirilmesi fikrini savunmuştur (Ünay ve Dilek,2018:8-9).

Ekonomi politikalarında devlet egemenliğinin hâkim olması devletin kuruluş gerekçelerinden birisi olmasıdır. Bunun nedeni ise ekonomi politikalarında düzenleyici ve denetleyici kurum oluşmadığı zaman toplumdaki bireyler arasında ekonomik dengesizlikler meydana gelecektir. Ekonomik dengesizliklerin olduğu toplumlarda sınıf ayrımı ortaya çıkarak toplumsal refahın sağlanması engellenecektir. Devletin ekonomiye müdahalesi ile ilgili Klasik, Neo Klasik ve Yeni Klasik İktisatçılar, Keynesyen, Neo Keynesyen, Post Keynesyen, Yeni Keynesyen İktisatçılar, Monetarist, Arz Yanlı İktisat, Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal İktisadi Görüşe devletin ekonomiye müdahalesi ile ilgili görüşlerine yer verilecektir (Tokatlıoğlu ve Selen:45).

Klasik iktisatçılara göre devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunulmuştur. Klasik iktisadi görüşe göre adalet, güvenlik ve savunma haricindeki hizmetlerin devlet tarafından yerine getirilmemesi ve devletin ekonomideki payının minimum derecede olması gerektiğini savunmuşlardır (Doğangün Yasa, 2017:284). Devletin ekonomiye müdahale ederken para politikalarını etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Devlet maliye politikasını kamu harcamalarında artış meydana getirerek kullandığı zaman vergilerle finanse etmemesi gerekmektedir. Bu durumda ortaya çıkan finansman açığını kapatmak için para basımı ve borçlanmayla yapılabilir. Eğer para basımı yoluyla finansman açığı kapatılmak istenirse maliye politikası para politikası aracına dönüşmektedir. Borçlanma yolunu tercih ettiği zaman faiz oranlarını yükseltecek bu durum yatırımlarda ve talepte azalmaları meydana getirecektir. Devletin ekonomiye müdahalesinde maliye politikaları etkisiz olduğu savunmaktadır (Ataç,2012:7).

Klasik iktisadi görüşün benimsediği tam istihdamın sağlanmasıyla ekonomide geçici dengenin sağlandığını görüşünü eleştirmiştir. Keynesyen benimsemiş olduğu iktisadi görüşe göre istihdam durumunda ekonominin dengeye gelebileceğini savunmuştur. Keynesyen iktisadi anlayış devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ve maliye politikasının temelini oluşturmaktadır (Ataç:13). İktisadi anlayışın temel yapısı Keynes'in 1936'da yayınlamış olduğu İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisine dayanmaktadır. Keynesyen teori klasik iktisadi yaklaşımın serbest piyasa ekonomisinin otomatik olarak tam istihdama yaklaşacağı varsayımını ve Say yasasının kabul etmediği her arz kendi talebini oluşturur piyasa teoremini kabul

etmediği, tasarruf ve tüketimin faiz oranı değil, gelir düzeyinin belirlediğini öne sürmüştür (Turan ve Öztürk,2016:260-266).

Keynesyen iktisadi anlayışa göre genişletici para ve maliye politikalarının uygulanması 1929 Büyük Buhrandan çıkış için önemli ve etkili bir reçete konumuna getirilene milli gelire etkisinin ölçülmesi amacıyla çarpan mekanizması oluşturulmuştur. Keynesyen iktisadi görüş II. Dünya Savaşının yaşanmasıyla birlikte yerini Neo Keynesyen İktisadi görüşe bırakmıştır. Savaşın etkisiyle birlikte kamu harcamalarında yaşanan artışla birlikte savaş harcamalarında artış yaşanmış bu durum ise enflasyon problemini ortaya çıkarmıştır. Enflasyonu kontrol altına almak için faiz oranları belirli bir oranda tutulmuştur. Bu dönemde yaşanan önemli bir gelişme Bretton Woods sisteminin çökerek sabit kur yapısından esnek kur yapısına geçilmiştir. Bu dönemde maliye politikalarının talep üzerindeki çarpan etkisi sanıldığı kadar güçlü olmadığı ortaya çıkarak para politikası araçlarına önemli bir şekilde yer verilmiş para arzının kontrol altına alınması gerektiği vurgulanmıştır(DoğangünYasa:288-290). 1970 yılında Petrol Şoklarının meydana gelmesi ekonomilerde stagflasyonu ortaya çıkmasıyla birlikte iktisadi düşüncede dönüşüme giderek Post Keynesyen iktisadi anlayış benimsenmiştir. Post Keynesyen iktisadi görüşe göre devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği bu müdahalenin para ve maliye politikası araçları ile değil gelirler politikası ile müdahalede bulunulması enflasyonu düşüreceğini vurgulamıştır (Esen ve Kostakoğlu,2016:102-110).

Monetarist iktisadi anlayış 1970'lerin sonlarında 1980'lerin başından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Monetaristlere göre kısa dönemde para politikası etkindir. Ekonomideki istikrarsızlığın ve enflasyonun artmasındaki nedenin para arzında yaşanan artıştan kaynaklandığı bunun için para arzının daraltılması gerektiğini savunmuşlardır Monetaristlere göre maliye politikasının kullanımı genişletici politikaları oluşturacağından dolayı ekonomileri başarısızlığa uğratacağını savunmuştur (Cengiz,2008:119). Monetarist iktisadi anlayışın içinden bir grup iktisatçı Yeni Klasik İktisadi anlayış ortaya çıkarmıştır. İktisadi anlayışa göre devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği aktif para ve maliye politikalarının kullanımının yerine istikrarlı bir ekonomi politikalarının uygulanması ekonomiyi dengeye getireceğini savunmuştur (Ataç:17).

Arz yanlı iktisadi anlayışa göre maliye politikalarından vergileme üzerinde durulmuştur. Vergileme üzerinde ise vergi yükünün toplam arz ve talep, fiyatlar ve ekonomik sistem üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Maliye politikası yaklaşımına göre toplam talebi etkilemek üzere maliye politikası araçlarının etkisiz kalacağını bu yüzden çarpan mekanizmasının geçersiz kalacağını vurgulamaktadır (Karabulut ve Karakuş,2017:87-88). Devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği ve ekonomik büyümeyi ve işsizliği azaltacak özel sektör yatırımcısı olduğu vurgulanmıştır. Açık bütçe

anlayışını red etmişler ve denk bütçe yaklaşımını kabul ederek kamu harcamalarının vergilerden daha fazla azaltılması gerektiğini savunmuşlardır (Ataç:23).

Kamu Tercihi Teorisine göre devletin ekonomideki başarısızlıklarından söz edilebilmektedir. Bu başarısızlıklar; seçmenlerin bilgisizliği ve ilgisizliği, oy ticareti ve oy birliği ilkesinin gerçekleştirilememesi, çıkar ve baskı gruplarının rant kollamaları, politik miyopluk, ortanca seçmen teorisi, kamusal mal ve hizmetlerin bütün olarak arz edilmesidir. Devletin ekonomideki faaliyet alanı arttıkça siyasal karar alma mekanizmasında rol alan grupların çıkar çatışmalarına zemin hazırlaması kamu harcamalarının artırılmasını meydana getirmektedir (Kızılböğâ,2012:91-98). Kamu harcamalarının finansmanı vergi yükünün artması bu durum ise seçmenler üzerinde olumsuz etki ederek oy düşüncelerini etkilemektedir. Bu durumda siyasal iktidarlar ise vergi yerine borçlanma ve para basmayı tercih etmektedir(Tokatlıoğlu ve Selen:77-79).

Yeni Keynesyen iktisadi anlayış ise Keynesyen iktisadi anlayışın benimsemiş olduğu makro iktisadi politikaları mikro temelleri inşa etmeye çalışarak nominal fiyatlar ve ücretlerdeki yapışkanlıklar ile eksik bilgi, piyasa başarısızlıkları konularını ele almışlardır (Yıldırım vd. ,2010:1269-1277). Toplam talep düzeyindeki değişmelerin reel ekonomik faaliyeti etkileyebileceğini göstermişlerdir. İradi ekonomi politikaları yerine kurala dayalı ekonomi politikalarının uygulanması gerektiğini vurgulamışlardır. Yapısalcı iktisadi anlayış ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşılaştığı ekonomik problemleri monetarist iktisadi anlayıştan farklı bir politikayla çözümleneceğini vurgulamıştır. Monetarist iktisadi yaklaşımın enflasyon probleminin ortadan kaldırılması için sunmuş olduğu önerilerin gelişmesini tamamlayamamış ülke ekonomilerine çözüm oluşturmayacağı savunmuşlardır. Yapısalcılara göre az gelişmiş ülkelerde kronikleşen temel sorunlar ise nüfusun artması, tarımda modernizasyonun sağlanamaması, dış ticaret dengesizlikleri kapsamında ithalatın sınırlandırılması, bütçe açıklarının var olmasıdır. Bütçe açıklarının giderilmesi vergi gelirlerin artırılmasından çok etkin vergisel düzenlemelerle ve vergilendirilebilecek yeni alanların oluşturulmasıyla çözümleneceğini vurgulanmıştır. Devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği, büyüme ve kalkınmada devletin özel sektöre öncülük etmesi, iç piyasayı kapsayan sanayi ve endüstri politikalarının oluşturulması, aktif maliye politikalarının uygulanması gerektiğine dikkat çekmişlerdir (Güngör,2001:30).

Ekonomik Milliyetçilik ise ticari korumacılık politikalarının günümüze entegre edilmiş şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni ülkelerin dış ticarete ithalata karşı gümrük vergisi koyma, sınırlama getirme, yerli üretime teşvik verme, çok yönlü ihracat ve ithalat anlaşmaları imzalama gibi ulusal üreticileri yabancı üreticilere karşı koruma olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Ekonomik milliyetçilik politikaları ile ödemeler dengesi problemini aşmayı, ithalata olan bağımlılığı azaltmayı, yerli üreticiyi yabancı üreticiye karşı korunması, istihdamın artırılması hedeflenmektedir. Aslında Dünya’da yeni korumacılık politikaları veya ekonomik milliyetçilik düşüncesi 2008 yılında küresel ekonomik krizin yaşanmasından sonra etkili olmuştur (Yılmaz ve Divani,2018: 13).

3. Neo Liberal Ekonomi Politikalarında Yaşanan Gelişmeler ve Ticaret Savaşları

I. Dünya Savaşının neden olduğu yıkıntıların tekrardan onarılması için Avrupa’nın yeniden inşasını tamamlamak amacıyla ekonomi politikalarının devletlerin birbiriyle uyumlaştırılması gerektiği bunun için Uluslararası mali kurum ve kuruluşlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Avrupa’nın yeniden inşası tamamlandığında aşırı üretim ortaya çıkmıştır. Buhran yıllarından önce 1920’li yıllarda Amerikan ekonomisinde durumlar tam tersidir. Yaşanan teknolojik gelişmeler, yeni buluşlar ve icatlar yatırımların bu alanda yoğunlaşmasını sağlamıştır. Yatırım yapılan şirketlerin hisse değerleri yazılı değerinin üzerinde artış meydana getirmiştir. Amerikan ekonomisindeki teknolojik gelişmeler Otomotiv endüstrisinin gelişmesine demiryolu sektörünün gerilemesine yol açarken, demiryolu sektörü hisse senetlerinin fiyatlarının spekülatif bir şekilde artış göstermesi krizin meydana geleceğinin sinyallerini vermektedir (Buluş ve Kabaklarlı,2010:1-22).

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, gelişmiş ülkelerin ekonomik sistemlerinde meydana gelen dalgalanmalar sonucunda kriz oluşmuş ve krizin meydana geldiği ülkelerde ciddi işsizlik problemlerine yol açmıştır. (Erdem ve Dumrul,2014:45-86). 1929 krizinin oluşturduğu ekonomik kırılganlık artmış üreticilerin ürettiği mal ve hizmetlerin stoklar halinde ellerinde kalması, üretilen mal ve hizmetlere yeterli talep bulunamaması üretimin durmasına, piyasaların kilitlenmesine yol açmıştır. Üretimin durması istihdam edilen kişilerin işten çıkarılması ve satın alma güçleri kalmayan bireylerin giderek yoksullaşmasını oluşturmuştur. “Laisses Faire Laisses Passez” (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) düşüncesi özel sektöre serbest bir piyasanın oluşması, devlet müdahaleciliğinin olmaması görüşü yıkılmıştır (Türk,2010:8).

1929 krizinden itibaren Dünya’da ve Avrupa’da gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler nezdinde uluslararası ticaretin uyumlaştırılması yönelik kurumsal altyapısını kurmak amacıyla ilk düzenleme 1944 yılında Birleşmiş Milletler Para ve Mali Konferansında savaştan sonra uluslararası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, yeni bir ödeme sisteminin oluşturulması, ticaretin serbest biçimde gerçekleştirilmesi, gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelere mali yardım yapılması kararları alınarak konferans sonunda

Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası kurulması kararlaştırılmış ve 1947 yılında Uluslararası Para Fonu antlaşmasıyla devreye girmiştir (M.Erdem,2009:69).1948 yılında Uluslararası ekonomik işbirliği artırmak amacıyla gümrük tariflerinin düzenlenmesi için uluslararası ticarete önemli çift taraflı ticaret anlaşması olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması imzalanmıştır (Karataş ve Vatansver,2011:13-14).

Avrupa ülkeleri arasında kömür ve çelik üretiminde işbirliğini sağlamak amacıyla Kömür Çelik Topluluğu kurulmuştur. 1957'de Avrupa ekonomik işbirliğini kömür çelik alanı dışında diğer sektörlere entegre etmek amacıyla Avrupa Atom Enerjisi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Roma Antlaşmasıyla kurulmuştur. 1967 yılında imzalanan Füzyon Antlaşmasıyla birlikte AKÇT ve AAET bütçeleri Avrupa Ekonomik Topluluğu bütçesine dâhil edilerek Avrupa Toplulukları ismini alarak üye ülkeler arasındaki gümrükler ve miktar kısıtlamaları kaldırılmış, üye olmayan ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanarak topluluk düzeyinde 1968 yılında gümrük birliği gerçekleştirilmiştir. 1987 yılında Avrupa Tek Senedi ile hedeflenen tek Pazar uygulaması birlik düzeyinde malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımına engel olan koruma önlemlerinin kaldırılması 1993 yılından itibaren gerçekleştirilmiştir. 1993 yılından itibaren Tek Pazar sisteminin uygulanması amacıyla Tek Para sisteminin oluşturulması amacıyla birliğe üye olan ülkelerin ekonomi ve maliye politikalarının uyumlaştırılması amacıyla Maastricht Kriterleri belirlenmiştir. 1999 yılında Tek Para Sistemi başlatılmıştır 2002 yılında avro cinsinden banknotların dolaşıma girmeye başlamıştır (Bilici,2012:126-136).

1950 yılından itibaren uluslararası arenada düzeni sağlamak amacıyla uluslararası mali kurum ve kuruluşlara üye olan ülkeler kendi aralarında ekonomik sistemini uyumlaştırmaya başlamıştır. Uluslararası mali kurum ve kuruluşların ticarete yön vermesi ve politikaların belirlenmesi, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler ülkeler arasında uygulanan politikalarda uyumlaştırılma gerçekleştirilmiştir. 1960 yılında Petrol İhraç Eden Ülkeleri bir arada toplayarak petrol üretim ve fiyat politikasını belirlemek amacıyla Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kurulmuştur. 1961 yılında Latin Amerika ülkeleri arasında serbest ticaret antlaşmasıyla birlikte Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi kurulmuştur. 1964'de Türkiye, İran ve Pakistan arasında bölgesel kalkınmayı ve ticareti artırmak için Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kurulmuştur. 1969 yılında İslam ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla İslam Konferansı Teşkilatı kurulmuştur. 1971'de Bretton Woods'un çökmesiyle sabit kur rejiminin kaldırılmasıyla birlikte gelişmiş ülkelere Almanya, İngiltere, Japonya ve ABD başta olmak üzere sermayenin üzerindeki kısıtlamalarda kaldırılmıştır. Takip eden süreçte teknolojik gelişmelerin yaşanması ve artan üretimin iç piyasadan dış piyasaya açılması için ticaretin serbestleştirilmesi doğrultusunda politikalar uygulamışlardır.

1970 yılından itibaren ekonomide refah devleti devleti yaklaşımı terkedilerek ekonomide devletin payının en aza indirilmesi için Neo Liberal ekonomi politikaları benimseyerek devletin ekonomiye müdahale etmemesi savunmuşlardır. 1979 yılında İngiltere’de Thatcher ve 1981 yılında ABD’de Reagan iktidara gelmesiyle birlikte Refah Devleti anlayışı terkedilmiş ekonomilerinde neoliberal ekonomi politikalarına ağırlık vererek devletin ekonomideki payı azaltılarak özel sektör yatırımcısı ön plana çıkarılmıştır (Çımrın,2009: 00-201). 1988 yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) antlaşması Amerika ve Kanada arasında imzalanmıştır. Karadeniz bölgesine kıyısı bulunan ülkeler birbirleriyle ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla 1990 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği örgütü kurulmuştur (Karataş ve Vatansever:16-26). 1990’lı yıllarda yılında SSCB’nin ekonomik ve siyasal olarak çökmesi ekonomik entegrasyonun hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamıştır (Kıvılcım,2013:222-223). GATT 1995’de yerini DTÖ’ne bırakarak uluslararası dış ticaret üzerindeki anlaşmazlıkların giderilmesi ve uluslararası ticaret yeni bir sisteme kavuşturularak ekonomik küreselleşme önündeki engelleri kaldırılarak ekonomik bütünleşme sağlanmaya çalışılmıştır (Bilici:122-123).

Küreselleşme süreci ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonun sağlanmasıyla birlikte gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkeleri dış Pazar olarak görmeleri, ulus üstü kurumların ulusal ekonomilerde karar verici hale gelmeleri, gelişmiş ülkeler arasındaki ticari rekabeti artırmıştır. Ekonomik küreselleşme ülkeler arasındaki ekonomi politikalarını ulus üstü ekonomik kuruluşların belirlemiş olduğu politikalar çerçevesinde gerçekleştirmesi ülkelerin ekonomik bağımsızlığını tehlikeye düşüreceğini küreselleşme karşıtları savunmuştur. Bir diğer eleştiri noktası sermayenin mobilitelerini artırarak yatırımların doğrudan yatırım yapmak yerine spekülasyon yatırımlara yönlendirilmesi ekonomik kırılganlıkları artırmakta ve kırılganlıklar ise meydana gelen ülke ile sınırlı kalmamakta ekonomik etkileşim içinde bulunduğu ülke ekonomilerine yayılmasını sağlamıştır. Ücretlerin ise uluslararası rekabette yer edinmek amacıyla sabit kalması ve çok az ilerleme göstermesi çalışanların sosyal refah seviyesinin azalmasına neden olmuştur. Küreselleşme süreci ülke ekonomilerinde dezavantaja oluşturularak işsizliğin artması, finansal kırılganlıkların yaşanması ve sosyal refahın azalarak yoksulluğa sebep olması Birleşmiş Milletlerin 1999 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporunda ortaya konulmuştur (Leba,2001:agis).

Neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasıyla birlikte devletin ekonomideki payının küçülmesi, özel sektörün öncülüğünde ve kamu girişimlerinin desteğiyle bazı geliştirmekte olan ülkeler ekonomik performanslarını geliştirmişlerdir. Ancak geçiş ekonomileri olarak bazı ülkelerde ise finansal altyapı gerçek manasıyla sağlanmadığı için ekonomik kırılganlıkları artmıştır. Bu ülkeler Meksika, Arjantin ve Türkiye olmak üzere kısa dönem aralıklarla finansal kriz yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Asya

ülkeleri, Rusya, Türkiye'nin dâhil olduğu geçiş ekonomilerinde mali disiplin, özelleştirme ve serbest ekonomi politikaları uygulanmıştır (Karakurt,2011:31-53).

Mali disiplini sağlamaya yönelik bir diğer adım ise Avrupa Birliğine üye olan ülkelerde ekonomik uyumlaştırılmanın sağlanması amacıyla 1997 yılında Maastrich Kriterleri benimsenmiştir. Dünyadaki ülkelerde meydana gelen finansal kırılganlıkları önlemeye yönelik uluslararası mali kurum ve kuruluşların mali disiplini sağlamaya yönelik rehberlik niteliğinde raporlar yayınlamışlardır. Ancak ekonomik küreselleşmenin hız kazanması, çok uluslu şirketlerin dünyanın dört bir tarafına egemen olarak ülkelerdeki ticari sistemleri kontrol altına almaya başlamıştır. Çok uluslu şirketler ve uluslararası mali kurum ve kuruluşlarının belirlemiş olduğu ekonomi politikaları çerçevesinde ülkeler kendi ekonomi politikalarında düzenleme yoluna gitmişlerdir. Uygulanan ekonomi politikaları gelişmekte ve az gelişmiş ülke ekonomilerinde mali disiplini ortadan kaldırıcı etkilerinin olması küreselleşmenin ekonomik boyutunun tahribatı olarak karşımıza çıkmıştır (E.Erdem ve İlgün,2017:1-23).

2008 küresel ekonomik krize kadar ekonomik küreselleşme hız kazanmış ülke ekonomilerini birbirine bağımlı hale getirmiştir. Ekonomik kriz sürecinden sonra izlenen ekonomi politikalarında yavaş yavaş kendini göstermiştir. Bu kapsamda ilk önlem ise Çin tarafından ucuz emek gücüyle üretimi gerçekleştirilen ülkelerin dünya ekonomilerinin iç piyasalarına sunulduğu zaman haksız rekabete oluşturduğu için Çin'e karşı birçok ülke ithalatta ilave vergi uygulamalarını hayata geçirmiştir (Ünay ve Dilek,20; Tümen ve Seven,2017). Küresel finansal kriz sonra ekonomik durgunluğun hissedilmeye başlanması ülkelerin serbest piyasa ekonomisinin temel mantığına zarar veren korumacı tedbirleri yürürlüğe sokarak uzun vadede ekonomik durgunluk çıkış yolu olarak görülmüştür (Ünay ve Dilek:21; Durusoy,2013). 2009 yılında ABD ülkede üretilen yerli ürünlerin teşvik edilmesini sağlamak amacıyla İyileşme ve Yeniden Yatırım Kanunu 800 milyar USD destek paketiyle yürürlüğe koymuştur. ABD'nin yasayla koruma politikalarını yürürlüğe koymasıyla birlikte Endonezya, Avusturya, Hindistan yerli üretimini gerçekleştirmek amacıyla düşük işgücü ve maliyet avantajı sloganıyla daha fazla yatırım çekme stratejisini benimsemiştir. İngiltere öncülüğünde diğer Avrupa ülkeleri otomotiv endüstrilerini kurtarma paketlerini ilan etmiştir. Arjantin, Hindistan ve Endonezya yeni korumacılık önlemi için ithalatta lisanslama sistemlerini devreye sokmuştur. Ekvator, Rusya ve Ukrayna ithalat ettikleri birçok ürüne yeni gümrük tarifeleri getirmiştir. Aslında korumacılık politikalarıyla ticaret savaşlarını başlatan ülke ABD olarak kriz sürecinde otomobil endüstrisinde faaliyette bulunan otomotiv üreticilerine yaklaşık olarak 17.4 milyar USD borç vermiş, Fransa ise Renault ve Peugeot otomobil üreticilerine toplamda 3 milyar ABD USD ve 500 milyon Euro devlet teşviği sağlayacağını taahhüt etmiş ancak bunun için

markanın Orta ve Doğu Avrupa'daki fabrikalarını Fransa'ya taşımalarını şart koşmuştur. İngiltere, Almanya, İtalya, İsveç ulusal şirketlere 1.2-4 milyar USD arasında devlet desteği sağlamayı taahhüt etmiştir. Almanya'da ise vatandaşlara yönelik 9-15 yaş aralığında olan binek araçlarının yenileriyle değiştirmeleri karşılığında 2500 Euro yardımda bulunmuştur (Ünay ve Dilek:22). Avrupa Birliği ise Çin üretmiş olduğu ürünlere ve ABD'den ithal edilen biyodizel ürünlere karşı antidamping vergisi koymuş ve ihracat teşviklerini ise günlük üretim için sınırlı tutmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından 2013 yılında Ticareti Kısıtlayıcı Önlemler Raporunda kriz döneminden 2018 yılına kadar Avrupa ülkelerinin 700 kez ticareti sınırlama önlemi aldığı ortaya çıkmıştır (Ünay ve Dilek:23).

2016 yılında Donald Trump'ın başkan seçilmesiyle birlikte yolların, köprülerin, hava limanlarının, sağlık tesislerinin ve tünellerin yeniden inşa edileceğini yine aynı ülke Vergi İndirimleri ve İstihdam Yasası çıkarılmıştır. Bu yasayla birlikte ülkede vergi indirimleri ile birlikte yatırımların, istihdamın artırılması, kamu alt yapı yatırım projelerinin hayata geçirilmesi planlanmıştır (Şen, Tabar ve Tokathoğlu,2018:22). ABD Başkanı Trump yönetime geldikten sonra ekonomik milliyetçi söylemlerini harekete geçirmeye başlamıştır. Bu çerçevede ilk olarak Trans Pacific Ortaklığından çekilmiş, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşmasından, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasını devre dışı bırakıp, Kanada'yı olduğu gibi sürecin dışına çıkarmıştır. ABD'de hükümetinin diğer ülkelere çeşitli ürünlere gümrük vergisini artırmıştır. Sırasıyla Çin, AB ve Türkiye'ye ve vb ülkelere yayılmaya başlamıştır. Amerikan Merkez Bankası (FED) 2018 yılı içerisinde 4 faiz artırımını politika faiz oranlarını ise 2,25'ten 2,50 seviyesine yükseltmesi Gelişmekte Olan Ülkelerin para birimleri üzerinde negatif etki oluşturmuştur. Ticaret savaşları dolayısıyla Türkiye'nin ABD'den almış olduğu gümrük vergilerinin yükseltilmesi, ABD'nin Türkiye'den almış olduğu demir çelik ürünlerinde gümrük vergilerinin yükseltilmesi hakkında hem Türkiye hem de ABD birbirlerine uyguladıkları vergiler bakımında DTÖ dava açmıştır. Ticari korumacılık faaliyetleri kapsamında DTÖ açılan davalar ise son dönemde soruşturma aşamasında olup çözümleri için ise ülkelerin birbirlerine karşı korumacılık önlemlerini ortadan kaldırması gerekir. Konjoktrel durum ise korumacılık politikalarının sürmesi geliştirmekte olan ülke ekonomilerini yatırımlar açısından olumsuz etkilemektedir (Yılmaz ve Divani: 22).

4. 1980-2018 Yılları Arasında Türkiye Uygulanan Ekonomi Politikalarının Ekonomik Krizler ve Bütçe Politikalarının Mali Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırmalı Analizi

Serbest ekonomi politikalarının benimsenmesiyle birlikte özel sektörün ekonomik sistemdeki oranının artırılması amacıyla kamu sektörünün özel

sektörün gelişimini sağlamak amacıyla izlemiş olduğu genişleyici maliye politikaları çerçevesinde özel sektörden daha fazla büyümesi kamu harcamalarının artmasına, kamu gelirlerinin yaşanan artışı karşılayamaması bütçe açığına neden olmuştur. İthalatta var olan kısıtlamaların kaldırılması, sanayi üreticilerinin ham maddeyi ithalata dayalı tüketmesi ithalatın artışı sağlayarak dış ticaret açığına sebebiyet vermiştir. Bütçe açıkları dış ticaret açıkları TL'nin değer kaybetmesine sebep olmuş bu durum dış borcun artmasına yol açarak ekonomik kırılganlıkları ortaya çıkararak krizin meydana getirmiştir. 1990'lı yıllarda yaşanan politik istikrarsızlıklar ve sınır komşularında yaşanan savaş durumu Türkiye'de yatırım gerçekleştiren yabancı yatırımcılar yatırımlarını çekmeye başlaması, sınırlarında savaş durumunun hâkim olması Türkiye'ye mülteci akınlarını hızlandırmıştır. Mevcut coğrafi risklerden dolayı turizm gelirlerinde azalmanın yaşanması, ihracat gelirlerinin düşmesi, petrol ticaretinin durdurulması ve kısa vadeli borç ödemelerinin vadesinin yaklaşması ekonomik istikrarsızlığa yol açarak krizleri meydana getiren süreci başlatmıştır (Paraborsa,2012: agis).

1990-2000 arası ülkede politik istikrarsızlıkların var olması, enflasyonun kronik bir rahatsızlığa dönüşmesi, siyasal rejimin uyguladığı ekonomi politikalarını ekonomik sistemle uyumlaştıramadığı, yanlış makroekonomik politikalar, kamu iktisadi teşebbüslerinin görev zararının bütçe üzerine yük oluşturarak bütçe dengesizliğini meydana getirmiştir. Ödemeler bilançosunda meydana gelen dengesiz koşulların oluşması, dalgalı enflasyon oranlarının izlenmesi istikrarsız büyüme oranlarını meydana getirmiştir (Aslan,2007:7).

1980-2000 yılları arasında uygulanan maliye politikalarına baktığımız zaman ilk dönem 1980-1990 arası vergi oranlarının düşürülerek vergi gelirlerinin artırılacağı, vergisel düzenlemelerle kamu gelirlerinin artırılacağı tahmin edilmiştir. 1985 yılında Katma Değer Vergisinin uygulamaya konulması dönem içinde atılan en önemli yenilik diyebiliriz. Bu dönemde yapılan IMF ile Standby anlaşmasının sona ermesi, mevcut seçim sürecinin başlaması ekonomide genişleyici maliye politikalarına ağırlık verilerek ekonomide kamu yatırımlarının payı artırılmıştır. Genişleyici maliye politikaları çerçevesinde kamu harcamalarının teşvik politikalarıyla artması bütçesel dengesizliklere yol açmıştır. İkinci dönem olarak 1990-2000 döneminde bir önceki on yıllık süreçte ekonomik istikrarsızlıkların kökenine inilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda enflasyonla mücadele etmek ve bütçesel dengesizlikleri ortadan kaldırabilmek amacıyla daraltıcı maliye politikaları uygulanmaya başlamıştır. Ancak daraltıcı politikalar ekonominin gidişatını kötüleştirmesinden dolayı 1991 yılında enflasyonla mücadele etmek, ekonomide dengelerin kurulmasına yönelik politikalar, üretimin sağlanması amacıyla kamu idaresine olan borçların taksitlendirilmesi, özel sektöre yeni teşviklerin sağlanması, ekonomide problem hale gelen KİT'ler ve finansal kesim, vergi reform programının uygulanması ileri sürülmüştür. Ancak vergi

reformu hakkında çalışma yapmayan dönemin hükümeti artan cari ve yatırım harcamalarının kamu kesimi borçlanma gereğini artırarak mevcut bütçe açığını kısa vadeli borçlanma yaparak karşılamıştır. Kısa vadeli sermaye hareketlerinde artış yaşanması yatırımları artırmasına olanak sağlamıştır. Artan yatırımların finansmanı için kısa vadeli sermaye hareketlerindeki faiz oranlarını artırmış, TL'nin aşırı değerlenmesine yol açmış bu durum ise dış ticaret açığının sürdürülemez boyutlara ulaşmasını sağlamıştır. İlgili siyasal otoritenin mevcut faiz oranlarında indirim gitmesi kısa vadeli sermaye hareketlerinin ülkeyi terk etmesine neden olarak finansal dengesizlikleri ortaya çıkarmıştır. Ekonomik krizin yaşanması mevcut siyasal yapıda değişikliğe neden olarak 1995 yılında erken seçime gidilmesi ekonomide genişleyici maliye politikalarının uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Ekonomik istikrarsızlıklara yönelik alınan önlemler kamu açıklarının borçlanma ile finansmanı sürdürülmüştür. 1997 yılında ise devletin mülkiyetinde bulunan taşınmazların kira gelirleri, satışı ve KİT'lerin elde etmiş olduğu görev karlarından oluşan vergi dışı gelirler muhasebe kayıtlarında denklığı sağlanmışsa da gerçekte 2.2 katrilyon açık verilmiştir. 1998 yılında ilgili siyasi otorite ekonomide üç yıl boyunca istikrar programı uygulayacağını bütçede faiz dışı fazlayı artırmayı hedeflemiştir. 1998 Temmuz'da IMF ile Yakın İzleme anlaşması imzalanmıştır. Bu dönemde çıkarılan kanuni düzenlemelerle vergi oranlarında indirim gidilmesi kamu gelirlerinde azalmayı beraberinde getirmiştir. 1999 yılında erken seçim kararının alınması maliye politikalarının gevşetilmesine yol açarak planlanan ekonomik gelişme sağlanamamıştır. 1999 yılında IMF ile Standby anlaşması imzalamak isteyen mevcut siyasal otorite 17 Ağustos'ta Marmara Depreminin yaşanmasıyla birlikte kamu harcamalarında planlamış olduğu kısıtlamayı gerçekleştirememiştir (E.Yıldırım ve R. Yıldırım,2001:7-15).

Ekonomik kırılganlığın boyutunu artırarak likidite sıkışıklığına neden olması ve Arjantin'de yaşanan finansal krizin etkisinin Türkiye'de hissedilmesiyle birlikte yabancı yatırımcıların gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlarıyla ilgili tedirginlik yaşayarak yatırımlarını geri çekmesi, yabancı yatırımcıların ülkeden sermaye çıkışını hızlandırmıştır. Ülkede artan döviz talebi, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin azalması, özelleştirme programlarının uygulamasının gecikmesiyle birlikte kamu açıklarının ve borç yükünün artış göstermesi, enflasyon oranının beklenen seviyeden yüksek gelmesi ekonomi politikalarına güvenin zedelenmesi bu durumun enflasyon oranını artırması krizin sinyallerini vermiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeleri incelediğimiz zaman enflasyon oranının 2000 yılının ilk 6 aylık döneminde aşağıya çekilmesi, küçük ve orta büyüklükteki bankaların yüksek faiz oranlı satın aldıkları mevduatlarını zararına elden çıkarması, büyük bankalarla rekabet şartlarının oluşmaması ekonomik dalgalanmanın finans sektörüne sıçraması krizin sinyallerini güçlendirmiştir. 2000 yılının Kasım ayında İMKB'nin 20.000 puan seviyesinden 9.000 puan seviyesine düşmesi hisse

senetlerinin yabancı ve yerli yatırımcılar tarafından satışını hızlandırarak borsada panik havasını oluşturarak krizin şiddetini artırmasıyla birlikte yabancı yatırımcıların elindeki bonoları satması Merkez Bankasının gecelik faiz oranının %400'lere kadar yükselmiştir (Fırat:510-512).

2000 yılında IMF'ye iyi niyet mektubu verilerek dalgalanmanın şiddetinin azaltılacağı, yapısal önlemlerin ve reform paketinin uygulanacağı ilgili siyasi rejim tarafından belirtilmiştir. Yatırımcıların Hazine'ye güven duymamasından dolayı yılsonu enflasyon oranından farklı bir şekilde %67 faiz oranına sahip tahvil, bono ihraç edilmiştir. 2001'de TÜFE oranında azalan talebe rağmen %28 olarak gerçekleşmesi ve Şubat ayında Milli Güvenlik Kurulunda yaşanan Cumhurbaşkanı ve Başbakanı arasında yaşanan sert tartışmalar dolayısıyla yaşanan siyasal kriz, ekonomik krize dönüşerek bir önceki krizin etkileriyle birlikte krizin şiddeti ve derinliğinin artmasını sağlamıştır. Kasım 2000 krizinin etkileri devam ederken ekonomiye sert bir şekilde kriz yaşatılmıştır. 23 Şubat'ta Merkez Bankasının rezervleri 5,3 milyar USD azalmıştır. 2001 Krizinin maliyeti ekonominin %9,4 oranında daralmasına yol açmıştır. %75 TL'nin değer kaybetmesine yol açarken ihracatın artmasına dış ticaret açığını ise 4,4 milyar USD düşmesine, para piyasaları tarafından gerçekleşen borçlanmada gecelik faiz oranı %7500 oranında gerçekleşmiş ve hazine dış borçlanmayı %144 faiz oranı ile gerçekleştirmiştir. Krizin faturası ise iç borç stokunun dört kat artmasına, işsizlik rakamları 1,5 milyona ulaşmıştır. Sabit kur sisteminden IMF'nin desteğiyle esnek kur sistemine geçilmiştir. IMF ve Dünya Bankasının ek desteğiyle hazırlanan ve 2002 yılından itibaren uygulamaya konulan ekonominin temel dinamiklerini güçlendirilmesine ilişkin program uygulanmaya başlanmıştır (Turan,2011:72-74).

2002 yılından sonra uygulanan yapısal programlarda güven bunalımının ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırılması, devletin denetim, eğitim, sağlık ve adalet ile sınırlı kalacağı, sürdürülemez düzeye ulaşan borç politikalarında sona erdireceği belirtilmiştir. Ekonomide yeniden yapılandırılma yönündeki siyasi taahhüt edilerek, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması, yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi ve ekonomide yaşanan finansal dalgalanmaların temelinde yatan nedenlerle mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır(Turan:77). Bu dönemden sonra uygulanan ekonomik politikalar belirli yapısal program çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu yapısal program Uluslararası yatırımcıların güvenini kazanması, başta AB olmak üzere uluslararası kurum ve kuruluşların desteği alınmıştır. AB ekonomisi ile Türkiye ekonomisinin yapısal uyumunun sağlanması amacıyla 2002 yılında hükümetin izlediği politikalar kalkınmanın ve gelişmenin sağlanması için Avrupa Birliği ile müzakerelerin tekrardan başlatılması için harekete geçmiştir (Bilici:159-162).

2002 yılında mevcut siyasi otoritenin yenilenme çağrısı ile birlikte 2003 yılında siyasi iktidarda meydana gelen değişim ekonomi yönetimine

yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda 2001-2005 yıllarını kapsayan 8. Kalkınma Planı çerçevesinde hedeflenen kuralların uygulanması yönüyle ekonomide şeffaflık, hesap verilebilirlik ve mali saydamlığın sağlanması amacıyla 5018 sayılı kanunu yürürlüğe koyarak kamu idareleri ve kurumlarına orta ve uzun vadeli çalışmalarını içeren Stratejik Plan hazırlama mecburiyeti getirilmiştir (Turan,2015:228). Böylelikle kamu idarelerinin gerçekleştirmiş olduğu harcamalara ilişkin hesap verilebilirlik kriteri getirilerek kamu mali dengesi sağlanmaya çalışılmıştır. Mali dengenin sağlanmasının ana nedeni ise Türkiye'nin geçmişten günümüze disiplinsiz bütçe açıkları ve kronik hale gelen enflasyon sorunu ve istihdam probleminin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Siyasi otoritenin hem Avrupa Birliği ile müzakere sürecinin yeniden başlatılması hem de IMF ile yeniden 2004-2007 yıllarını kapsayan 18. Standby anlaşması imzalanarak Türkiye'ye 10 milyar dolar mali destek verilmesi uluslararası yatırımcının yatırımlarını gerçekleştirmesi amacıyla güven tesis edilmeye çalışılmıştır(Turan,2015:228; Tokgöz,2007:324).

2003 yılından sonra merkezi hükümet bütçesine görev zararı oluşturan KİT'ler ve önemli KİT'lerin özelleştirmeleri gerçekleştirilerek kamu finansman açığı sağlanmıştır. 2005 yılında özelleştirme uygulamalarına devam edilmiştir. İzlenen ekonomi politikaları çerçevesinde Türkiye'de büyüme ve enflasyon rakamlarında istenen başarı sağlanırken, işsizlik oranlarında istenen başarı sağlanamamasının nedeni ise TL'nin döviz kuru karşısında değerini koruması sebebiyle ihracata yönelik ürün ve hizmet üretecek üreticilerin yerli üreticilere göre ucuz ithal girdiden faydalanarak yerli üreticileri piyasadan dışlamasına yol açmasıdır (Turan,2015;229). 2005 yılında AB ile müzakere sürecinin yeniden başlatılması amacıyla mali uyumun gerçekleştirilmesi amacıyla Dokuzuncu Kalkınma Planı 7 yıllık bir süreyi kapsamaması kararlaştırılmıştır. Kalkınma planının başlangıç yılı 2006 yılı değil de 2007 yılı esas alınmıştır. Kalkınma planına göre ülke ekonomisinin büyümesi ve kalkınması için istihdam seviyesindeki artışın özel sektör öncülüğünde gerçekleşmesi, ekonominin dışarıdan gelebilecek ekonomik tehditlere karşı düzenleyici ve denetleyici önlemlerin alınması, dışa açık büyümenin devam ettirilmesinin sağlanması, mal ve hizmet grubundaki fiyatlardaki artış ve azalışın ani bir şekilde olmaması amacıyla fiyat istikrarında güvenilirliğin sağlanması için Açık Enflasyon hedeflemesinin uygulanması gerektiği, temel para politikası kısa vadeli faiz oranı ve dalgalı döviz kuru rejiminin kullanılmaya devam edilmesi, ekonomide istikrarın sağlanması amacıyla para ve maliye politikalarının birbiriyle uyumlu bir şekilde kullanılması kalkınma planının ana hedeflerindedir. Türkiye'de bölgesel gelişmeyi teşvik etmek amacıyla maliye politikası araçlarıyla bölgeler arası gelişmişlik farkları göz önüne alınarak en az gelişmiş bölgeye en fazla teşvik uygulanmıştır (Turan:230). 2006 yılında

bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla Kalkınma Ajanslarının kurulması kapsamında kanun çıkarılmıştır (Bilici:168).

2007 yılına geldiğimiz zaman bölgesel gelişmişliğin sağlanması amacıyla uygulanan maliye politikaları kamu harcamalarının artırılması yoluyla genişleyici etki göstermiştir. Toplam talebin iç talebinin artırılması ve ihracata yönelik büyüme modeli esas alınırken düşük döviz kuru politikasıyla TL'nin yurt dışı faiz oranlarından yüksek bir faiz oranıyla borçlanması spekülasyon yatırımcının ilgisini çekerken diğer yandan yurt dışından temin edilen düşük faizli ticari ve yatırım kredileri hem özel sektör yatırımcısı hem de kamu yatırımcısının borçlanmayı dışarıdan gerçekleştirilmesini sağlamıştır (Turan:230; Tokgöz:347-350).

2000-2006 yılları arasında Amerikan Merkez Bankasının düşük faiz oranı izlemesi piyasadaki likidite bolluğunu artırması ülkede düşük gelirli kişilerin kredileri talep etmesi ve bu kredileri gayrimenkul yatırımları, gayrimenkul fiyatlarının hızlı bir şekilde artmasını tetiklemiştir. 2004 yılında Amerikan Merkez Bankası kredi faiz oranlarını artırmaya başlaması bu verilen kredilerin geri ödemelerinde sıkıntılarla baş başa bırakmıştır (Ertuğrul, İpek ve Çolak,2010:60). 2007 yılında gayrimenkul kredileri temin eden yatırım bankalarında sinyaller verilmeye başlanmıştır. 20 milyar dolarlık Bear Stearns'ın değerinin çok çok altına JP Morgan'a satılması ve Mortgage devlerinin 200 milyar dolarlık kurtarma paketi ile devletleştirilmiştir (Ertuğrul vd.:61 ; Selçuk ve Yılmaz,2008:336). ABD'de 2008'in son çeyreğinde Lehman Brothers 600 milyar dolarlık borç ile iflası istenmiştir(Ertuğrul vd.:61 ; Ünal ve Kaya,2009:6).

ABD'de gayrimenkul fiyatlarının artmasıyla birlikte gayrimenkul fiyatlarının şişmesi krizin sinyalleri gayrimenkul sektöründe ortaya çıkan ekonominin geneline yayılmasıyla birlikte finansal ve reel sektör krizine dönüşen tüm dünyayı etkisi altına alan krizden çıkılması amacıyla ABD hükümeti tarafından trilyon dolarlık kurtarma paketleri devreye sokularak ipotekli gayrimenkul kredilerin satın alınımının yapılarak likiditeye erişimi kolaylaştırmıştır (Ertuğrul vd.:62; Erdönmez, 2009:89).

Amerikan ekonomisi ve etkileşim halinde bulunduğu Avrupalı devletlerin ekonomik sistemleri meydana gelen finansal dalgalanmadan en fazla etkilenmiştir. Türkiye ekonomisinin krizden uluslararası ticaret kanalıyla etkilenerek reel sektörde sanayi üretiminde yaşanan daralmalar oluşmuş ve krizin etkisiyle G.O.Ü'deki sermaye kaçışı Türkiye'de yaşanmış bu durumun sonucunda reel sektör, önceki yıllarda ucuz bir şekilde temin edebildiği yatırım ve ticari kredilerinin maliyetinin yükselmesi ile dış finansman konusunda zorluklar yaşamaya başlamıştır. Dünya ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye'deki ekonomik riskleri ve belirsizlikleri artırarak güven ortamını, ileriye dönük beklentileri olumsuz etkilemiş, yatırım ve tüketim kararlarının ertelenmesine ve ekonomik sistemin ciddi oranda durgunlaşmasını

sağlamıştır. 2007'nin Aralık ayından 2008'in son çeyreğine kadar borsadaki kayıp %35'e ulaşarak krizin Türkiye ekonomisindeki ilk etkisini borsada hissettirmiştir. 2006 yılında büyüme hızı %6,9, 2007'de %4,6, 2008'de ise %0,9'a gerileyerek ekonomide daralma dönemine girilmiştir. Alt sektörler itibarıyla ise en belirgin düşüşü tarım sektöründe meydana gelirken hizmetler ve sanayi sektöründeki büyüme oranları %8 oranından %0,8 oranına gerilerken hizmetler sektöründeki büyüme oranı ise %7,2 iken 2008 yılında %0,4'e ulaşmıştır (Yıldırım,2010: 48-52).

2008 krizi Türkiye'de etkisini ekonomik sistemde daralma olarak göstermiştir. Krizin etkisini en aza için alınan önlemler Türkiye'de başlangıçta para politikası araçları kullanılmış ancak alınan önlemlerin yeterli gelmemesiyle birlikte mali canlandırma politikalarına ihtiyaç duyulmuş ve maliye politikası önlemleri devreye sokulmuş bu önlemler ise ekonominin temel dinamiklerini harekete geçiren vergi indirimlerine gidilmiş ve teşvik politikalarında dönüşüme gidilmiştir (Karakurt,2010:169-175).

2008 küresel ekonomik krizin etkileri ortadan kaldırılmamışken 2010 yılında Avrupa Birliğinin en borçlu ülkelerinde borçlarını çevirememesinden kaynaklı borç krizi meydana gelmiştir. 2010 yılında Avrupa'da Borç Krizi yaşanmasının nedeni ise birliğe üye olan Portekiz, İrlanda, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi ekonomik kırılganlıklarla mücadele eden ülkeler ile Almanya'nın risk fiyatlamasının bir tutulması birlik düzeyinde üye ülkelere sağlanan yatırım kredilerinin etkisiz dağılımına yol açmış bu durumun ortaya çıkmasındaki diğer bir neden ise Kredi derecelendirme kuruluşları yüksek borç oranına sahip olan ülkeleri yatırım yapılabilir güvenli ülke ilan etmeleri krizin şiddetini artırmasına sebep olmuştur. Finansal krizden çıkabilmek amacıyla birlikte düzeyinde Avrupa İstikrar Mekanizması, Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması, Yunanistan'ın borçlarını çevirmek amacıyla Ödemeler Dengesi fonu kullanılmıştır. Bu fon 1 defaya mahsus 110 milyar Euro bütçeye sahip ve Yunanistan'ın kredi kullanılmıştır (Canbaz,2019:68-69).

2010 yılında yaşanan Avrupa Borç Krizi kredi derecelendirme kuruluşlarının eski güvenini kazanabilmek amacıyla not oranlarını doğru belirlemesi, gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye akışını yavaşlatmıştır. Türkiye'de ise izlenen istikrar politikaları ise krizin etkisiyle birlikte Türkiye'nin ihracat ortağı olan Avrupa Birliği ülkelerine kriz dolayısıyla düşüşler oluşturmasıyla birlikte dış ticaret dengesinin sağlanmak istenmesi amacıyla ihracat kanallarını Afrika ve Orta Doğuya yönlendirmesiyle birlikte ihracat gelirlerini artırması Avrupa Birliğiyle gerçekleştirmiş olduğu ihracatı tam olarak telafi edemese de kısmi olarak karşılamaya çalışmıştır. Genişleyici maliye politikaları kapsamında iç talebe yönelik büyüme stratejisi oluşan cari

açıkların borçlanma ile kapatılması reel efektif döviz kurundaki artışların yaşanması cari açıkların artmasına bu durum ise finansal krizlerin oluşumundaki en büyük etkindir. 2010 Yılından sonraki ekonomi politikalarında maliye politikaları temelli kamu harcamalarını artırıcı ve özel sektör yatırımları gerçekleştirmesi amacıyla teşvik politikalarına ağırlık verilmiştir. Teşvik politikalarının mevcut ekonomik sisteme entegre edilmesi amacıyla yaşanan dönüşüm ihracata dayalı teşvik, Ar-Ge yatırımlarına yönelik teşvik politikaları izlenerek mevcut teşvik mevzuatında güncellemeler yapılarak ekonomik ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır (Ulusoy ve Ela, 2014:84-110).

Avrupa Borç Krizi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte birlik düzeyinde mali disiplini sağlamak amacıyla 5 tüzük ve 1 direktif yayınlanarak Altılı Paket adı altında Mali Sıkılaştırma önlemleri yayınlanarak birlik düzeyinde yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Altılı paket kapsamında Avro bölgesinde etkili bütçe gözetimi, bütçe politikaları ile ekonomi politikalarının uyumlaştırılması, aşırı bütçe açık prosedürünü hızlandırma ve açıklama, üye ülkelerde bütçe çatılarının oluşturulması, birliğe üye olan ülkeler aşırı makroekonomik dengesizliklerin giderilmesi kapsamında 2011 yılında Avrupa Parlamentosu ve AB Konsey tüzüğü yayınlanmıştır. Makroekonomik problemlerin önlenmesi ve düzeltilmesi hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü yayınlanmıştır (Ergin:64). Birlik düzeyinde alınan diğer önlem ise Orta Vadeli Programa uygun bir şekilde tedbirli harcama artışı getirilmiştir (Ela,2018:727-752). Bu kapsamdaki harcama artışları ise Orta Vadeli Programda belirlenen potansiyel GSYİH büyüme oranından az olması gerekmektedir. Bu kapsam dışında sayılacak harcamalar ise faiz ödemeleri, işsizlik harcamalarının konjüktürel ile ilgili bölümü birlik fonlarıyla finanse edilen AB programına ilişkili harcamalar, üye ülkelerin kontrolü dışında meydana gelen durumlar, ciddi ekonomik daralmanın yaşandığı durumlar istisna tutulmuştur (Orhan, Dinçer ve Çelik, Ergin:66). Orta vadeli programdan önemli sapma ise yıllık GSYİH'nın %0.5'i takip eden iki yıllık ortalama ise GSYİH'nın %0.25'i olarak tanımlanarak bu sapmalar dışında gerçekleşmesi durumunda yaptırımlara tabi olunacağı belirtilmiştir (Ergin:65-66).

Altılı paket ile 2012 yılında imzalanan antlaşmayı 25 ülkenin onay vermesi İngiltere ve Çek Cumhuriyeti'nin veto etmesiyle birlikte AB antlaşmaları arasında yer almamakta ancak 5 yıl içinde Avrupa müktesebatına dâhil edilmesi planlanmıştır. 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. Borç krizi kapsamında alınan önlemler kapsamında Avrupa Finansal Denetim Sistemi oluşturulmuştur. Finansal yapının tamamında istikrarı engelleyecek riskleri gözlemlemek amacıyla makro düzeyde alınacak önlemlerin denetimi için Avrupa Sistemik Risk Kurulu oluşturulurken mikro düzeyde ise Avrupa Denetleme Otoriteleri kurulmuştur (Ergin:69-84).

Avrupa Borç Krizi'nin yaşanmasıyla birlikte birliğe üye olan ülkelerde mali disiplin ve mali sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla Altılı Paket'in yürürlüğe konulmuş Türkiye ise bu kapsamda mali disiplini sağlamaya yönelik ekonomide istikrar politikaları benimsemiştir. Bu dönemde izlenen maliye politikaları aracı olarak teşvik politikaları aktif bir şekilde kullanılmıştır. Teşvik politikalarında yaşanan dönüşüm ise Türkiye'de teşvik bölgesini 4'den 6'ya yükselmesiyle birlikte bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını en aza indirmek hedeflenmektedir (Canbaz:69; Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2012). Türkiye'deki son dönemdeki maliye politikalarının temeline baktığımız zaman Orta Vadeli Plan ve Orta Vadeli Mali Plan hedeflemelerinin ekonomik sistemle uyumlu bir şekilde olması, mali yönetim kapsamında hesap verilebilirlik, şeffaflık, denetim, denetim ve piyasayı bozan teşebbüslere regülasyonların uygulanması mali yönetimin temelini oluşturmaktadır. OVP ve OVMP ekonomik sistemle uyumlu bir şekilde hedeflemelerin yapılması ulusal ve uluslararası yatırımcıların doğrudan yatırım yapmasını sağlayacaktır (Balaban,2012:150-152).

Tablo 1: 2009-2018 Yılları Arasında Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (Kamu, TCMB ve Özel Kuruluşlar Açısından Dağılımı)

YIL	Kamu Sektörü (Milyon USD)		Özel Sektör Kuruluşları (Milyon USD)			TCMB (Milyon USD)	TOPLAM (Milyon USD)
	Kamu	Finansal Kuruluşlar	Bankalar	Bankacılık Dışı	Finansal Olmayan Kuruluşlar		
2009	3.598	3.598	21.587	263	21.765	1.764	48.977
2010	4.290	4.290	46.576	1.021	23.801	1.553	77.241
2011	8.564	8.564	45.226	1.296	26.971	1.239	83.116
2012	13.324	13.324	57.338	1.859	28.882	980	102.439
2013	20.596	20.596	74.615	2.348	32.959	762	133.273
2014	21.447	21.447	75.814	2.001	31.470	342	135.136
2015	18.064	18.064	49.958	2.051	35.121	176	105.370
2016	19.720	19.720	41.249	1.588	38.653	399	101.609
2017	22.111	22.111	45.168	2.641	48.025	1.753	119.698
2018	22.483	22.483	34.426	1.945	51.506	5.914	116.274
2019	24.449	24.449	33.231	1.785	52.601	5.918	117.984

Kaynak: TCMB:2019: Borçlu Bazında Kısa Vadeli Dış Borç Stoku.

Türkiye’de küresel mali krizin yaşanmasından itibaren uygulanan maliye politikalarını kamu gelirleri, kamu giderleri ve borçlanma politikaları çerçevesinde ele aldığımız zaman ilk olarak 2009 yılından itibaren kısa vadeli borçların dağılımı üzerinde durulacaktır. Elde edilen veriler TCMB verileri doğrultusunda 2009-2018 yılları arasında kısa vadeli borç stokunun özel sektör, TCMB ve kamu idaresi tarafından dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 2: 2009-2018 Yılları Arasında Bütçe Gerçekleşmeleri (Milyon TL)

Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri						
Yıl	Bütçe Giderleri		Bütçe Gelirleri		Bütçe Açığı	Faiz Dışı Denge
	Faiz Dışı Giderler	Faiz Giderleri	Vergi Gelirleri	Vergi Dışı Gelirler		
2009	215.018	53.201	172.140	43.018	52.761	440
2010	246.060	48.299	210.560	43.717	40.081	8.217
2011	272.375	42.232	253.809	43.015	17.783	24.448
2012	313.471	48.416	278.781	53.694	29.412	19.004
2013	358.239	49.986	326.169	63.513	18.543	31.443
2014	398.839	49.913	352.514	72.869	23.370	26.544
2015	453.301	53.004	407.818	75.462	23.525	29.479
2016	533.825	50.247	459.002	95.138	29.932	20.315
2017	621.557	56.712	536.617	93.873	47.779	8.932
2018	756.488	73.961	621.311	136.523	72.615	1.346

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı:2019: Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu.

Türkiye’de kısa vadeli borç stoku 2009’dan itibaren artış eğilimi göstermiştir. TCMB verilerine göre merkezi yönetim borç stoku yıllar itibariyle dalgalanma göstermiştir. Ancak 2019 yılının Ocak ayı kayıtlarına göre bu zirve konumuna ulaşmıştır. Özel sektör kuruluşlarının sahip olduğu borçlanma miktarı bankalar bazında 2014 yılında azalma göstermiştir. Özel sektör kapsamında finansal olmayan kuruluşların temin ettiği krediler bazında artış yaşanmıştır. 2017 yılından itibaren 2018 yılında TCMB

borçlanması ise %300'ün üzerinde artarak 5.914 milyon USD olmuştur. Avrupa Borç Krizinin etkisiyle birlikte TCMB aldığı önlemler neticesinde kısa vadeli borçlanma politikaları 2012 yılına kadar devam ettirilmiş ancak 2013-2018 yılları arasında kısa vadeli dış borç stokunda artış meydana gelmiştir.

Tablo 3: 2009-2018 Yılları Arasında Türkiye'de Bütçe Gider Kalemlerinin Dağılımı (Milyon TL)

Bütçe Gider Kalemleri	Bütçe Giderleri									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bütçe Giderleri	268.219	294.359	314.607	361.887	408.225	448.752	506.305	584.071	678.269	830.450
Faiz Dışı Giderleri	215.018	246.060	272.375	313.471	358.239	398.839	453.301	533.825	621.557	756.488
Personel Giderleri	55.947	62.315	72.914	86.463	96.235	110.370	125.051	148.864	162.146	200.889
SGK Devlet Primi	7.208	11.063	12.850	14.728	16.306	18.929	21.045	24.699	27.272	34.369
Mal ve Hizmet Alımları	29.799	29.185	32.797	32.894	36.386	40.801	45.563	54.100	63.600	71.728
Cari Transferler	91.976	101.857	110.499	129.477	148.743	162.282	182.671	224.847	270.924	323.099
Sermaye Giderleri	20.072	26.010	30.905	34.365	43.767	48.201	57.199	59.677	70.983	87.986
Sermaye Transferleri	4.319	6.773	6.739	6.006	7.666	7.707	10.438	8.881	13.342	16.746
Borç Verme	5.698	8.857	5.671	9.537	9.135	10.550	11.333	12.756	13.291	21.672
Yedek Ödenek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Faiz Ödemeleri	53.201	48.299	42.232	48.416	49.986	49.913	53.004	50.247	56.712	73.961

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı:2019: Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu.

2008 Küresel Ekonomik Krizinden sonra 2009'da Bütçe Gerçekleşmeleri kapsamında 52 milyar 761 milyon TL bütçe açığı ortaya çıkmıştır. Bütçe açığı takip eden yıl 40 milyar TL'ye 2011'de 17 milyar 783 milyon TL'ye 2012'de 29.5 milyar TL gerçekleşerek %70 oranında bütçe açığında bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır. Bütçe açığı 2013 yılında %30 oranında azalmış bu oran 2014'de %20 artış yaşanmıştır. Bütçe açığı 2010 yılından itibaren 2017 yılında

40 milyar TL'nin üzerinde gerçekleşerek Avrupa borç krizi dönemindeki bütçe açığına ulaşmıştır.2018'de yılında ise 72.5 milyar TL'ye yükselmiştir.

Vergi gelirleri 2009 yılından 2018 yılına kadar %360 artış eğilimi göstermiştir. Vergi dışı gelirler ise yaklaşık olarak %300 oranında artış eğilimi göstermiştir. Faiz dışı giderler ise 2009 yılından itibaren 2018 yılına kadar %300 artış göstermiştir.

Tablo 4: 2009-2018 Yılları Arasında Türkiye'de Bütçe Gelir Kalemlerinin Dağılımı (Milyon TL)

Bütçe Gelir Kalemleri	Bütçe Gelirleri									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bütçe Gelirleri	215.458	254.277	296.824	332.475	389.682	425.383	482.780	554.140	630.490	757.834
Vergi Gelirleri	172.440	210.560	253.809	278.781	326.169	352.514	407.818	459.002	536.617	621.311
Gelir Vergisi	38.446	40.392	48.807	56.494	63.761	73.902	85.756	96.605	112.401	138.986
Kurumlar Vergisi	18.023	20.925	26.993	29.017	28.988	32.305	33.388	42.970	52.906	78.672
Dahilde Alınan KDV	20.853	26.325	29.957	31.572	37.995	38.121	46.424	53.987	55.584	56.353
ÖTV	43.620	57.285	64.189	71.706	85.462	91.095	105.923	120.420	138.339	133.901
BSMV	4.0003	3.571	4.288	5.471	6.160	7.487	9.172	11.068	13.270	18.184
İthalde Alınan KDV	26.134	36.208	48.685	50.000	62.727	64.411	74.646	76.836	100.096	122.114
Damga Vergisi	4.169	5.083	6.464	7.360	9.416	10.325	12.045	13.419	15.596	16.959
Harçlar	4.755	7.034	8.344	9.675	12.948	14.511	16.985	17.822	19.237	21.659
Diğer	12.438	13.738	16.082	17.486	18.712	20.358	23.481	25.894	29.189	34.482
Vergi Dışı Diğer Gelirler	36.170	35.491	32.745	41.755	49.395	56.161	56.369	74.201	70.520	107.806
Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	5.037	6.333	8.174	9.622	11.445	13.524	15.083	17.012	19.148	23.543
Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Bütçeleri	1.811	1.893	2.095	2.318	2.673	3.183	3.509	3.925	4.204	5.175

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı:2019: Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu.

Merkezi yönetim bütçe gerçekleştirmeleri kapsamında 2009 yılından 2018 yılına kadar gerçekleşen Faiz dışı denge 440 milyon TL'den takip eden yılda yaklaşık 8 milyar TL, 2011 ve 2016 yılları arasında bu yıllarda dâhil olmak üzere yaklaşık minimum 19 milyar TL en fazla 31,4 milyar TL'ye ulaşırken 2017 yılında 8.932 milyon TL'ye gerilemiş bu rakam 2018 yılında 1.346 milyon TL'ye gerilemiştir.

Faiz dışı denge ise bütçe gelirlerinin faiz dışı giderleri karşılama düzeyi olarak karşımıza çıkmaktadır (Eğilmez, agis,2013). Faiz dışı denge bütçe gelirlerinin faiz dışı giderlerini karşılama oranının yüksek olması ülkenin ekonomik görünümünün ve gücünün uluslararası alanda rekabet edilebilir seviyede olduğunu göstermektedir. 2009-2018 yılları arasında Bütçe Giderlerindeki en çok artış gösteren gider kalemi Personel Giderleri 56 milyar TL iken 2018 yılında bu ödenek 201 milyar TL'ye çıkarken Cari Transfer Harcamaları bütçede 92 milyar TL iken 323 milyar TL olarak gerçekleştirilmiştir.

2009 yılından 2018 yılına kadar bütçe gelirlerinde artış yaşanmıştır. 2018 yılında Özel Tüketim Vergisi bir önceki yıla göre yaklaşık 4.5 milyar TL civarında bir azalma yaşanmıştır. 2019 yılının Şubat ayı gerçekleştirmelerinin 2018 yılının Şubat ayındaki gerçekleştirmeleri doğrultusunda Dâhilde Alınan KDV'de %19.5, İthalde Alınan KDV'de %1.5, Harçlarda %13.2, Özel Bütçeli İdarelerin Öz gelirlerinde %27.5, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumları Bütçelerinde %5.1 oranında daralma meydana gelmiştir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019 Şubat Ayı Bütçe Gerçekleştirmeleri:3).Bütçe gelir ve gider kalemlerinin 2009 yılından 2018 yılı dâhil olmak üzere dağılımı Tablo 3 ve Tablo 4'te verildikten sonra temel ekonomik göstergeler kapsamında işsizlik ve büyüme oranlarına yansımaları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: 2009-2018 Yılları Arasında İşsizlik Oranları

Yıl	Oran	Yıl	Oran
2009	14	2014	9.9
2010	11.9	2015	10.3
2011	9.8	2016	10.9
2012	9.2	2017	10.9
2013	9.7	2018	11

Kaynak: TÜİK:2018: İşgücü İstatistikleri.

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde işsizlik oranlar Avrupa'da yaşanan borç krizinden günümüze oranlarda artış yaşanmıştır. İşsizliğin çözümü ise

işgücünü teşvik kanunu çıkarılarak bu oranın hızlı bir şekilde artmasının önüne geçilmek istenmektedir. Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü verilerine göre 2018 yılı içerisindeki toplam işsizlik oranları %11.3 gerçekleşmiştir (BÜMKO, Temel Ekonomik Büyüklükler,2019).

Tablo 6'ya göre Büyüme rakamlarını 2008 yılından itibaren incelediğimiz zaman krizin etkisiyle takip eden yılda %4.7 küçülmüştür. 2010 yılında ise bir önceki yıla göre yaklaşık %12 büyümüştür. 2011 yılında bu oran %11 seviyesindeyken Avrupa Borç Krizinin etkisiyle bu oran 6.3 puan daralmıştır. 2013-2017 yılları arasında büyüme oranlar tek haneli yıllarda büyüme sürerken çift haneli yıllarda ise büyüme bir önceki yıla göre düşmektedir. Büyüme oranları yıllara göre dalgalı seyir göstermiştir.2018 yılında büyüme oranları ilk çeyreklik dönemde pozitif seyrederken 4.çeyrekte %3 oranında daralma yaşanmış ve 2018 yılı genelinde %2.6 büyüme gerçekleşmiştir.(BÜMKO, Temel Ekonomik Büyüklükler,2019).

Tablo 6: 2008-2018 Yılları Arasında Büyüme Oranları

Yıl	Büyüme Oranları	Yıl	Büyüme Oranları	Yıl	Büyüme Oranları
2008	%0.8	2013	%8.5	2018/1	%7.2
2009	%-4.7	2014	%5.2	2018/2	%5.3
2010	%8.5	2015	%6.1	2018/3	%1.6
2011	%11.1	2016	%3.2	2018/4	%-3
2012	%4.8	2017	%7.4	2018	%2.6

Kaynak: TÜİK,2018: Yıllık Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla.

2008 küresel ekonomik kriz ve Avrupa Borç Krizinden 2018 yılının son çeyreğine kadar makroekonomik verilerde dalgalanmalar meydana gelmiştir. Borç Krizinin yaşanmasıyla birlikte Türkiye ihracatının kriz döneminden önce %50 oranında birlik içi ülkelere yapmaktayken kriz dönemi ve 2012 yılına kadar bu oran yaklaşık olarak %38 seviyelerine gerilemiştir. Türkiye'nin ihracat kanallarında yapmış olduğu farklı pazarlara açılma stratejisi krizin derinleşmesini engellemiştir. Krizin etkisiyle birlik içi ülkelerin Türkiye'de yapmış olduğu uzun vadeli yatırımlar ve Birlik tarafından kullanılan fonlarda yaşanan azalmalar Türkiye gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğrudan sermaye hareketliliğini azaltmıştır. Bu durumda Türkiye kriz döneminden önce sermaye hareketliliği bakımından kısa vadeli sermaye yatırımlarına yönelmiş ancak bu durum finansal kırılganlıklara zemin hazırlayacağı için kriz döneminde bu politikalar

terkedilmiş ancak kriz dönemi geçtikten sonra bu durum tekrardan uygulanmaya başlamıştır. Aslında kriz meydana geldiği belirli bir bölgeyi yada meydana geldiği ülkeyle sınırlı kalmadığını Küreselleşmenin ekonomik boyutunun hız kazanmasıyla birlikte 2008 Küresel ekonomik krizinden sonra bir kez daha deneyim yaşanılmış oldu. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin şiddeti Türkiye’de sert bir şekilde hissedilmemesinde sermaye piyasalarında kırılma noktalarının oluşmamasıydı (Akçay ve Sönmez, 2016:1-18). Avrupa Borç Kriziyle birlikte Türkiye’nin borç ödemelerini gerçekleştirebilmesi amacıyla kısa vadeli sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyması ekonomide kırılma noktalarını artırarak ekonomik dalgalanmalara ve krizlere zemin hazırlamaktadır. Ekonomik kırılma noktalara bağlı olarak meydana gelen krizlerin oluşmaması için ekonomideki makro ve mikroekonomi politikalarının birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışarak devletin ilgili düzenleyici ve denetleyici rolü sayesinde krizler hafif bir şekilde atlatılacaktır (Ulusoy ve Ela,2015:338-397).

Türkiye’de uygulanan maliye politikaları çerçevesinde mali sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla makroekonomik değişkenlerde dengesizlik meydana gelmemesi gerekir. Türkiye’nin son 10 yılda ekonomisinde kısa vadeli yabancı sermaye yatırımların yaygınlaşması bütçesel dengesizliklerin oluşmasına zemin hazırlayarak bütçe giderlerinin gelirleri karşılayamaması sonucu bütçe gelirlerinin vergiler yoluyla artırılmasını sağlayacaktır. Bütçe gelirleri kapsamında vergi gelirlerinden gelir vergisi, kurumlar vergisi ve ihracatta alınan KDV’nin, ÖTV gelirlerinde artış meydana gelmesinin nedeni etkin vergi toplama sisteminin oluşturulması, e-beyanname sistemi, vergi kaçakçılığı ile mücadeledir. Vergi gelirlerinin artırılması Tüketiciler aleyhine vergi sonrası kullanılabilir gelirin azalmasına yol açarak piyasa talebini yavaşlatacak üreticiler aleyhine ise maliyetleri artırarak mal ve hizmetlerdeki fiyatların yükselmesine yol açacaktır. Bu durum üretimin ve tüketimin azalmasının sonucu olarak istihdam azalışıyla birlikte yatırımların azalmasına yol açarak makroekonomik değişkenleri etkileyecektir. Domino taşı etkisiyle makroekonomik dengesizlikler tüketici ve üretici fiyatlarının artmasına paralel olarak enflasyonun yükselmesine yol açacaktır. Enflasyon oranının yüksek olması faiz oranlarının artmasına yatırımların azalmasına yol açacaktır. Bu durumda tüketicileri korumak amacıyla ücretlerde yaşanan artış eğilimleri istihdam maliyetlerini artıracak istihdam oranlarını azaltacaktır. Kriz dönemlerinde yaşanan ücret artışları maliyetleri artırarak yatırımcıların yatırım maliyetini sürdürülemez boyuta getirebilmektedir. Hem özel sektör yatırımcısını hem de merkezi yönetim yatırımlarını etkilemektedir. Ücretlerde yaşanan yükselmesi bütçe giderleri içerisinde kamuda istihdam edilen personel giderlerini artıracaktır. 2009-2018 yılları arasında ise personel giderleri bütçede üzerinde en fazla ödenek alan gider kalemlerinden birisidir. Aynı dönem içinde bir diğer önemli en fazla ödenek alan gider kalemi Cari transfer harcamalarıdır. Bütçesel sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla

2009-2019 dönemi içerisinde bütçe giderlerinden en fazla gider kalemine sahip olan harcamalardan kesintilere gidilmesi bütçesel açıkların azaltılmasını sağlayarak bütçesel açıkların artması engellenecektir. Bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılayamadığı durumda faiz dışı fazla negatif etki edecek kısa vadeli sermaye yatırımcıları bakımından negatif etki edecektir. Ekonomik kırılmalara zemin hazırlayan nedenler gözden geçirilerek ekonomik dinamiklerini harekete geçirmeyecek sosyal nitelikli harcamalar azaltılarak bütçesel denge sağlanmaya çalışılabilir aksi takdirde bütçesel denge sağlanamadığı takdirde makroekonomik verilerde meydana gelen dengesizlikler şiddetli bir finansal krize zemin hazırlayacaktır (Sezgin, 2013:81-90).

2018 yılına geldiğimiz zaman Dünya'da artan ticaret savaşları ile ticari korumacılık politikaları başta az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerini negatif etkilemiştir. Uluslararası alanda ticaret savaşı olan ülkelere uluslararası yatırımcılar yatırım yapmak yerine yatırımlarını güvenli yatırım bölgelerine kaydırmaktadır. Orta Doğu'da politik istikrarsızlıkların baş göstermesi Türkiye'nin sınır komşusu olması sebebiyle uluslararası yatırımcılar için risk algısı oluşturmaktadır. ABD'nin Çin'e uygulamış olduğu gümrük duvarlarını politik çıkar çatışmalarından dolayı Türkiye'ye uygulaması kur riskini ortaya çıkarmış Türkiye'de döviz kurunda dalgalanmaya yol açmıştır. Döviz kuru dalgalanmasının yaşanmasıyla birlikte maliyet üzerinden enflasyona sebebiyet vererek mayıs ayı gibi enflasyon oranı TÜFE %20 oranında gerçekleşmiştir. Eylül ayında ise %46.15 oranıyla 2003 yılından sonra izlenen en yüksek ÜFE oranıdır. TÜFE oranıyla ise 2018 yılının Ekim ayında %25.14 oranı gerçekleşerek ani bir şekilde yükselmesine yol açmıştır (Merkez Bankası, Enflasyon Verileri,2018). Yaşanan dalgalanmanın şiddeti bastırmak amaçlı Türkiye' de vergi indirimleriyle piyasa dinamiklerini harekete geçirilmeye başlanılmış, enflasyonla mücadele programına gidilerek özel sektörün destek verilmesi istenilmiş ancak firmaların döviz kurunda yaşanan dalgalanmayı tepe noktasında baz alarak fiyat artış yoluna gitmeleri yapılan indirimleri işlevsiz bırakmıştır. İzlenen maliye politikaları dalgalanmanın yaşandığı zaman piyasa dinamiklerini harekete geçirici vergi politikalarıyla genişletici politikalar izlenmiş ancak bu politikalar para politikalarının etkin bir şekilde kullanılmasıyla birlikte desteklenerek dalgalanmanın şiddeti bastırılmıştır (Canbaz:72-76).

5. Sonuç

Çalışmada 1980 yılından itibaren serbest ekonomi politikalarının uygulanmaya başlamasıyla birlikte devletin ekonomideki payının azaltılmasıyla birlikte özel sektör piyasada kendini hissettirmeye başlamıştır. Ülkelerde ekonomik krizlerin baş göstermesiyle birlikte krizden çıkış reçetesi olarak maliye ve para politikaları uyumlu bir şekilde kullanılmıştır. 2008

Küresel ekonomik kriz ve Avrupa Borç Krizi'nin yaşanmasıyla birlikte ekonomilerde ticari korumacılık faaliyetleri etkin olmaya başlamıştır. 2008 krizinden sonra başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere gümrük duvarlarının örülmeye başlaması ülke ekonomileri küreselleşmenin ekonomik boyutu ülkelerin ulusal politikalarını etkilemesi ve gelişmiş ülkelerin dış ticaret hacimlerinde ithalat lehine gelişmelerin yaşanması, ithalatı gerçekleştirdiği ülkenin ihracatını gerçekleştirmesi amacıyla özel sektör temsilcisine teşvik uygulayarak ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğün sağlanması, ülkelerin ithalatta yaşanan artışın önlenmesi amacıyla ekstra vergi koyması yerli üretimi destekleyici teşvik politikaların izlenmesi ülke ekonomilerini haksız rekabete götürmekte Dünya Ticaret Örgütü'nün belirlemiş olduğu uluslararası rekabet ilkelerini ihlal etmektedir.

Türkiye'de 2001 yılından itibaren ekonomide Ortodoks maliye politikalarını kullanarak enflasyonla mücadeleyi temel alarak güçlü ekonomiye geçiş programına geçiş programını uygulamaya başlamıştır. Ancak ekonomideki temel dönüşüm kriz dönemlerinden sonra gerçekleşmiş bunun nedeni ise her krizin meydana geldiği alanın farklı olduğu o alanda yapısal problemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte krizlerin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. 2001-2008 arası ekonomide istenen ivmenin sağlanması Avrupa Birliğine müzakere sürecinin tekrardan başlaması, IMF ile imzalanan Stand By anlaşması, ABD merkez bankasının düşük faiz politikası ve döviz kuru fiyatlamasıyla birlikte yatırımlar için ihtiyaç duyulan likidite sağlanmıştır. Teşvik politikaları ve vergi politikalarına ağırlık verilerek iç talebe dayalı bir büyüme modeli izlenmiştir. Uluslararası yatırımların sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla Maastrich kriterlerine uyum gösterilmesine yönelik düzenlemeler yapılarak bütçe açığı ve borç stoğunun GSMH' ya oranının %60'ın altında olacak şekilde uygulanan politikalar ile mali disiplin sağlanmaya çalışılmıştır. 2008 Küresel ekonomik krizin etkisiyle birlikte Türkiye maliye politikaları ve para politikalarını uygulayarak krizden çıkış reçetesini oluşturmuştur. 2010 yılında Avrupa Borç krizinin yaşanmasıyla birlikte Türkiye ihracat kanallarında değişikliğe gitmiştir. Ancak bu dönemden sonra krizlerin yaşanmasıyla birlikte uluslararası yatırımlar tarafından güvenli limana ihtiyaç duyulması ve Kredi derecelendirme kuruluşlarının yapmış olduğu eksik, hatalı bilgilendirmelerden dolayı güven kalmamış bu durum gelişmekte olan ülkelere ve Türkiye'ye sermaye akışını yavaşlatmıştır. Türkiye'de sermaye akışının yavaşlamasıyla birlikte kısa vadeli borç stoku artmaya devam etmiş bu durum spekülative yatırımlara zemin hazırlayarak ani dalgalanmaların önüne açmıştır. Borç krizinden günümüze Türkiye'de izlenen maliye politikaları kamu harcamalarını artırıcı, kamu gelirlerinin niteliğinin ve niceliğinin artırılması, vergisel idari düzenlemelerle e-beyanname sisteminin getirilmesi, vergi kaçakçılığıyla mücadele, vergi barışı uygulamaları, vergi indirimleri vergi gelirlerini

artırmıştır. Ancak 2016 ve 2017 yılında merkezi yönetim bütçe gelirleri ve giderleri artış göstermiş bu rakam 72 milyar TL'ye ulaşmıştır. Büyüme rakamlarına baktığımız zaman borç krizinden günümüze istikrarsız (dalgalı) büyüme oranı izlemiş 2018 yılında son çeyrekte %3 daralma yaşanırken 2018 yılı boyunca %2,6 büyüme gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları ise %11 oranlarında gerçekleşmiştir. TÜFE ve ÜFE'de yaşanan hızlı yükselmeler sebebiyle Güven Endekslerinde düşüşleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde siyasal rejim tarafından yaşanan fiyat artışlarının hane halkının satın alma gücü ve toplam talebin azaltılmaması amacıyla sosyal transfer harcaması niteliğinde emeklilere bayram ikramiyesi ödemesi gerçekleştirilmesi ekonominin dinamiklerini harekete geçirmiş ancak etkili olamamıştır. Bu durum kalıcı olmamakla birlikte genişletici etki oluşturulması için dolaylı ve gelir vergisi oranlarının azaltılması bireylerin satın alma gücünü artırması toplam talebin artışını beraberinde getirecektir. Fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen dengelemeler faiz oranlarında aşağı yönlü yatırım yapılabilir seviyeye çekilecektir. Kriz dönemlerinde maliye politikaları araçları kullanılırken mali sürdürülebilirliğin sağlanması açısından bütçe politikalarıyla desteklenmesi gerekir. Bütçe politikalarında mali disiplin sağlanarak gereksiz kamu harcamalarının kontrol altına alınması gerekir.

Kaynakça

Acar E. (2017). *Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı*, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 248-263.

Akçay A. Ö. ve F. E. Sönmez (2016). *Avrupa Birliği Borç Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: GVAR Analysis*, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (10),1-18.

Akdemir S. (2003). *Uluslararası Borç Krizi ve Dış Borç Azaltma Teknikleri*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (7),1-7.

Akıncı A. (2015). *Küresel Krizde Maliye Politikasının Etkinliği: Türkiye Uygulaması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akman M.S. (2015). *Ticarette Koruma Önlemleri ve Korumacılık: Ek Vergi Yoluyla İthalatın Kısılması Hedefe Ulaştırır Mı ?*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 1-18.

Akyol S. (2017). *Neoliberalizm ve Mali Disiplin: Küresel Kriz Sonrası İçin Bir Deneme*, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 54(630), 41-54.

Alakborav N. ve M.H. Özkaya (2014). *Avrupa Birliği Borç Krizi: Krize Karşı Geliştirilen Politikalar ve Euro Para Priminin Geleceği*, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 51(590).

Alantar D. (2008). *Küresel Finansal Kriz: Nedenleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*, Maliye ve Finans Yazıları, 1(81), 1-10.

Altınöz U. (2013). *Finansal Krizler, Erken Uyarı Sistemleri ve 2008 Krizi İçin TR-ABD Örneği*, İstanbul: Beta Yayınevi.

Arabacı H. (2017). *Küresel Kriz Sonrası Türkiye’de Uygulanan Ekonomi Politikaları*, Social Sciences Research Journal, 6(4),1-10.

Arikboğa A. (2011). *Maliye Politikalarında 1980 Sonrasında Yaşanan Değişim: Mali Disiplin Ve Mali Kural Uygulamaları*, Sosyal Bilimler Dergisi, (2),13-25.

Arikboğa A. (2015). *Financial Liberalisation and Composition of Tax Revenues in Turkey*, Çalışma ve Toplum, (2), 153-172.

Aslan M. (2007). *Türkiye’de 1987 - 2006 Döneminde Maliye ve Para Politikalarının İktisadi Büyümeye Etkileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 8(2), 2-24.

Aydın M.K. (2000). *Neoliberal Dalga yada Küreselleşme*, Bilgi , (2), 13-26.

Aytekin İ. ve Uçan O. (2018). *Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 851-862.

Balaban K.G. (2012). *Kurallı Maliye Politikası Ve Türkiye’de Kurallı Maliye Politikası Uygulamasına İlişkin Model Önerisi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.

Bayar F. (2009). *Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32,25-34.

Bayramoğlu S. (2017). *Küreselleşme Olgusunun Maliye Politikaları Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, International Journal Of Academic Value Studies, 3(15), 390-404.

Bilici N. (2013). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Seçkin Kitabevi, 6. Baskı, Ankara.

Bocutoğlu E. ve Ekinçi A. (2009). *Genel Teori Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası*, Maliye Dergisi, (156), 66-82.

Buluş A. ve Kabaklarlı E. (2010). *1929 Ekonomik Buhranı ile Son Dönem Global Krizinin Karşılaştırılması*, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (22),1-22.

BÜMKO, Temel Ekonomik Büyüklükler, 2019.

Canbaz M. (2019). *Türkiye’de 2000 Sonrası Ekonomide Teşvik Politikaları Ve 2018 Döviz Kuru Dalgalanmasının Karşılaştırmalı Analizi*, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 60-79.

Cengiz V. (2008). *Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma*, Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,22, 115-127.

Danışoğlu A. Ç (2007). *Para Krizleri: Türkiye’de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi*, Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 1-11.

Eğilmez M. (2013). *Bütçe Dışı Denge ve Faiz Dışı Denge*, Kendime Yazılar. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/02/butce-dengesi-ve-faiz-ds-denge.html>. E.T: 17.03.2019

Ela M. (2018). *Ekonomik Ve Parasal Birlikte Büyük Ülkeler Neden Mali Kurallara Uymamaktadır?*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,10(29), 727-752.

Emil F. (2003). *Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler*, ERC Working Papers in Economics.

Eraslan C. ve M.E. Timurtaş (2015). *Avrupa Borç Krizinin Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerine Etkisi*, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 17-54.

Erdem E. ve İlgün M.F. (2013). *Küresel Kriz Sonrası Finansal Piyasalara Yönelik Politikaların Yönetiminde Maliye ve Para Politikalarının Uyumu*, 28. Türkiye Maliye Sempozyumu: Küresel Kriz ve Maliye Politikaları, 287-309.

Erdem E ve C. Dumrul, (2014). *Keynesyen ve Neo Klasik Yaklaşımlarda Finansal Sistem ve İktisadi Büyüme*”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 45-86.

Erdem E. ve İlgün M.F. (2017). *Mali Disiplin Üzerinde Politik Faktörlerin Etkisi: Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uygulamalı Bir Analiz*, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 67, 1-23.

Ergin N.E. (2013a). *Avrupa Birliği'nde Borç Krizi: Krize Karşı Alınan Tedbirlerin Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergin N.E. (2013b), *Hasta Adam Avrupa: Avro Krizi, Avro Bölgesinde Borç Krizi ve Krize Karşı Alınan Tedbirler*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, İstanbul, Eylül 2013, ss.1-11.

Esen E. ve Kostakoğlu S.F. (2016). *Post Keynesyen Tüketici Tercihi Teorisi*, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 102-110.

Fırat M. (2013). *Türkiye'de Mali Disipline Yönelik Denemeler*, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4(8), 43-66.

Göker Z. (2014). *Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim ve Mali Tuzak Riski*, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1), 103-116.

Hazine ve Maliye Bakanlığı, *Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu*, 2019.

Kama F.E. (2009). *2008 Global Krizi Ve Kobilere Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi, 4-11.

Kantarıcı H.B. ve R. Karacan (2008). *Mali Disiplinin Sağlanması Açısından Türkiye IMF İlişkilerinin Değerlendirilmesi*, *Maliye Dergisi*, (155), 144-158.

Karaaslan A (1999). *Arz Yönlü İktisat Laffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme*, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-24.

Karabulut K. ve Karakuş K. (2017). *Arz Yanlı İktisadın ABD, İngiltere ve Özal Tarafından Türkiye'de Uygulanışının Teorik Analizi*, *International Journal Of Academic Value Studies*, 3(17), 86-96.

Karaca C. (2014). *Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizin Karşılaştırmalı Analizi*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), 263-286.

Karakurt B. (2010). *Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü Ve Türkiye'nin Krize Maliye Politikası Cevabı*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(2), 167-194.

Karakurt B. (2016). *Küresel Krizin Etkilerini Azaltmada Mali Yönetişimin Rolü: Brics Ülkeleri Örneği*, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(2), 185-212.

Karayazı M. (2017). *Küresel Krizin Mali Kural Uygulamalarına Etkisi: Seçilmiş Ülke Örnekleri Açısından Bir İnceleme*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(51), 1047-1058.

Kaya D.G. ve Kaygısız A.D (2015). *2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye'de Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış*, Uluslararası Yönetim ve İktisat Dergisi, 11 (26), 171-194.

Kaya M. (2009). *Küreselleşme Yaklaşımları*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,13,1-16.

Kılıç C. ve Y. Bayar (2012). *Euro Bölgesi Borç Krizinin Türkiye Ekonomisi'ne Olası Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme*, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(2), 53-70.

Kıvılcım F. (2013). *Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 219-229.

Kızılboğa R. (2012). *Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,2, 91-109.

Korkmaz A., Avsallı H. , G. Korkut, H. Güner ve A. Tetik (2013). *Küresel Ekonomik Krizde Dünyada ve Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler*, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 5(1), 113-125.

Kutlu H. A. ve Demirci, S. (2011). *Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 3(2), 121-136.

Leba R. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, Mevzuat Dergisi, 4(43). <https://www.mevzuatdergisi.com/2001/07a/02.htm>

Mangır F. ve Acet, H. (2014). *Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu*, Selçuk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı, 93-108.

Meriç M. (2003). *Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Transfer Harcamalarının Gelişimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2),171-191.

Merkez Bankası (2018). Enflasyon Verileri.

Merkez Bankası (2018). Kısa Vadeli Borç İstatistikleri.

Merkez Bankası (2018). Ödemeler Dengesi İstatistikleri.

Merkez Bankası, Borçlu Bazında Kısa Vadeli Dış Borç Stoku,2019.

Merkez Bankası, Döviz Kurları,2019.

Nakiboğlu, A. ve Levent, M. (2017). *Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu ve Yoksulluk: Afrika Örneği*, International Academic Journals,12 (31), 203-216.

Orhan, O.Z. , Dinçer H. ve İ.E. Çelik (2009). *Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri, Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Çözüm Yolları*, Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 22-66.

Öztopçu, A. (2016). *İktisadi Düşünceye Yenilikçilik ve Ekonomik Kalkınmadaki Yeri*, Akademik Bakış Dergisi , (56), 367-379.

Pesaran, M. H. (2007). *A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Corss-section Dependence*, Journal of Applied Econometrics, 22 (2), 265-312.

Sezgin, Z. (2013). *Avrupa Borç Krizi'nin İzini Sürmek: Mali Disiplin*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (23). 81-90.

Sönmez, S. (2011). *Küresel Finans Kriz Ortamında Maliye Politikası ve Mali Kural*, İktisat ve Toplum, 1(7), 18-23.

Sungur, O. (2015). *2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler*, Toplum ve Demokrasi Dergisi, 9 (19-20), 243-269.

Şanlıoğlu, Ö. (2016). *Avrupa Birliği'nin Yapısal Bir Krizi Olarak Euro Krizinin Nedenleri Ve Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 99-115.

Şen S., Tabar, Ç. ve Tokatlıoğlu M. (2018). *Küresel Krizde Devlet Müdahalesi ve Maliye Politikası*, İş ve Hayat Dergisi, (9), 9-26.

Tokatlıoğlu, M. ve Selen, U. (2017).*Maliye Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Tokatlıoğlu, M.Y., Şen, S. ve Serbest, H. (2017). *Avrupa Birliği Borç Krizi ve Finansal Yardım Mekanizmaları*, (YaŐar Methibay'a Armađan İçinde edt: Fatih Saraçođlu ve Muharrem akır), Ankara: Gazi Kitabevi, 365-396.

Tokatlıoğlu, M. (2005). *Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.

Turan, T. (2013). *Türkiye'de Maliye Politikası Konjonktür Yanlısı mı?*, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(2), 123-140.

Turan, Z. (2015). *2000-2012 Yılları Arasında Türk İktisat Politikasındaki Gelişmeler*, Niđe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 223-235.

Tüleykan, H. (2015). *2001 Yılından Günümüze Bütçe Politikalarında Mali Disiplin*,1. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Kongresi,1-13.

Türk, İ. (2010)., *Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar Ve ađdaŐ Bütçe Teknikleri*, 23. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi..

Uçan, O. ve ebe, G.N. (2018). *2008 Krizi Öncesi Ve Sonrası Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İşsizlik Ve Enflasyon İliŐkisi* Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,11(3), 6-17.

Ulusoy, A. , Akdemir, T. ve Karakurt, A. (2013). *Küresel Kriz ve AB'nin Kriz KarŐıtı Maliye Politikalarının Etkinliği: Mali Alan Açısından Bir Değerlendirme*, 28. Türkiye Maliye Sempozyumu: Küresel Kriz ve Maliye Politikaları, 247-286.

Ulusoy, A. ve Ela, A. (2014). *Avrupa Borç Krizi ve Türkiye İçin Öneriler*, HAK-İŐ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 3(7), 85-119.

Umutlu, G. , Alizadeh, N. ve Erkilic, A. Y. (2011)., *Maliye Politikası Araçlarından Borçlanma ve Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri*, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , (1), 75-93.

Usta, E. (2010). *Türkiye'de Maliye Politikalarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri, Sivas: Maliye Politikasının OluŐturulmasında Parlamentonun Rolü Sempozyumu*.

Ünay, S. ve Dilek, S. (2018). *Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*,228, 1-28.

Yasa, B.D. (2017). *İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliđi Kuramının Evrimi*, MuŐ Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 281-298.

Yavuz, A. , Őataf, C. ve KIR, S.G. (2013). *Avrupa'da Borç Krizi ve özüm Arayışı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi İBBF Dergisi, 15 (2), 131-154.

Yayan, S. (2015). *Avrupa Borç Krizi ve Küresel Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, E. ve Yıldırım, R. (2001). *1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, Antalya: 16. Türkiye Maliye Sempozyumu.

Yılmaz, M. ve Divani, E. (2018). Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilizm Ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1),10-24.